

Tartu Üliool

Päp, Ants
Rahvusvaheline eraõigus, Tartu Üli-
ool, 1923. a. I semestri loengute kokku-
võte. Rotaatorpaljundus.

1923.
26 l.

C-8.

10/10

Prof. A. P. I. P.

RAHVUSWAHELINNE, TAAOLIGUS.

Tartu Ülikool, 1923 a.
I semestri loengute
kõikuvõtte.

RAHVUSWAHELINNE

TARTUS 1923.

Chr. Jürgens'i paljund. büroo kirjastus, Maarjamae tänn. 11.

C 8

1

Prof. A. PIIP.

RAHWUSWAHELINE. EEAÕIGUS.

Tartu Ülikool, 1923 a.
I semestri loengute
kokkuvõte.

oooooooooooo

C 8

TARTUS 1923.

Ohr. Jürgens'i paljund. büroo kirjastus, Maarjamõisa tän. 11.

SISUJUHATAJA:

I. RAHVUSVAHELISE ERAÕIGUSE MÕISTE	1hk, 1.
III. NORMIDE ULATUVUS	" 2.
ANORMAALSED NAHTUSED KONFLIKTNORMES	" 4.
III. KONFLIKTNORMI EHITUS	" 7.
IV. RAHVUSVAHELISE ERAÕIGUSE AJALUGU	" 8.
V. KODIFIKATSIOON JA HAAGI KONVERENTSID	" 11.
VI. ISIKLIKUD ÕIGUSED	" 12.
1. Mõiste	" 12.
2. Füüsilised isikud	" 14.
3. Juriidilised isikud	" 17.
VII. PEREKONNA ÕIGUSED	" 20.
1. Abielusõlmimine	" 20.
2. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud õigused	" 23.
3. Hooletus	" 25.
4. Lahutus	" 26.
VIII. PARANDUSÕIGUS	" 28.
IX. ASJAOIGUS	" 30.
X. KOHUSTUSÕIGUS	" 34.
1. Mõiste	" 34.
2. Lepingute vorm	" 36.
3. Lepingute sisu	" 37.
XI. ERILISED KOHUSTUSED	" 39.
XII. RAHVUSVAHELINE PROTSESSÕIGUS	" 40.
1. Üldküsimused	" 41.
2. Väljamaalaste protsessõigused	" 43.
3. Protsessi käik	" 44.
4. Otsuste täitmine	" 47.
5. Kriminaal kohtuprotsess	" 49.

I. RAHVUSVAHELINE ERAÕIGUSE MÕISTE.

Rahvusvaheline avalik õigus korraldab suhteid üksikute riikide vahel. Rahvusvahelise eraõiguse aineks on lahendada kokkupõrkeid üksikute õigussüsteemide vahel, mis tekivad õigussuhetest rahvusvaheliste elementidega.

Sarnased õigussuhted ei ole mitte haruldased ja nende arv rahvusvahelise läbikäimisega aina suureneb. Võtame näituse: Berliinis ostab eestlane itaallase käest Nizzas villa ühes sisseseadega. Kuid itaallane läheb elama Targimaale ja eestlane Londoni. Ostja ei tasu õigel ajal võlgj. Änud ostu hinna osa ning seda tuleb kohtu teel kätte nõuda. Tekkiva küsimused: missugune kohus on kompetent nõuet harutama? missuguse õiguse järele lahendatakse võla-lepingu tingimised? Tuleb arvesse võtta, et kinnisvara asub Prantsusmaal ning Prantsuse õigus nõuab, et kõik küsimused kinnisvara asjus alluks Prantsuse seadusele ja kohtule. Leping on sõlmitud Berliinis ja ei puutu mitte ainult kinnisvara, vaid ka vallavara, mis pärast lepingu sõlmimiskoha õigusel mõnigi sõna, eriti lepingu vormi ja osalt ka sisu kohta. Kostja asub Inglismaal, kus elukohal õiguste määramisel suur tähtsus, muu seas selle seaduse järele harutatakse vallavara olemise tingimised.

Sarnaselt on mitmed õigussüsteemid asjasse segatud. Reeglite kogu, mis korraldab üksikute õigussüsteemide maksvust, sunnitab rahvusvahelise eraõiguse. Kuna rahvusvahelise eraõiguse normid peamiselt näitavad, missugune õigussüsteem õigussuhte juures maksev, siis nimetatakse rahvusvahelise eraõiguse normid väga sagedasti, ka kollisioon-ehk konfliktnormeks ja rahvusvahelist eraõigust ise kollisioonõiguseks ehk konfliktõiguseks (conflict of laws).

Rahvusvahelise eraõiguse normid sünnitavad harilikult osa sisemaa ehk natsionaalõigusest, kuid nende hallikas on sagedasti rahvusvaheline kokkulepe, rahvusvahelise kava peale põhjendatult natsionaalne seaduse määrus, kuid sagedasti autonoomne natsionaal-seadusandluse norm, mida korraldada tahab rahvusvaheliste elementidega õigussuhet. Et olla tõsiselt rahvusvahelised, peab rahvusvahelise eraõiguse norme saavutama rahvusvahelisel kokkuleppel. Sellest on aluse saanud paljud internatsionaliseerida konfliktõiguse norme, s.o., rahvusvaheliselt maksma panna ühiseid konfliktinorme.

II. NORMIDE ULATUVUS.

Normide ulatuvuseks nimetatakse seda isiklist, ruumilist ehk ajalist piiri, milleni laieneb normi tegevus. Et ära hoida asjata kokkupõrkeid ja arusaamatusi, peab normi ulatavus olema täpne, absoluutne ja orgaaniline. Kogu selle juures on eelduseks, et õiguse mõistete kvalifikatsioonid on ühtlased. Normi ulatavus peab olema täpne, s.t., peab selgesti ära määratud olema nende reaalseste asjade ja ilmuvuste kogu, mis normi korraldamise alla kaivad. Norm peab olema absoluutne, s.t., iga normi ulatavus tuleb määrata seadusandluses iseseisvalt selle normi jaoks. Norm peab olema orgaaniline, s.t., iga normi ulatavus peab seotud olema kogu õigussüsteemiga, selle lahutamata osana. Ainult siis, kui nimetatud omadused normil olemas, võib teda õigemini, tema ulatuvust, lugeda täpseks.

Iga normi ulatavus võib vajendatud olla kolmel viisil. Ulatavus võib olla selge, peidetud ehk vale. Peidetud ehk vale normi ulatavust, mida kaudselt harutuste läbi kindlaks teha võib, kuna vale norm asjata end laiendada katsub ja tema õige sisu seadusandlisele väljendusole mitte ei vasta.

Ulatuvuste laadid on mitmesugused, vaadeldes ruumide, isikute ja aja järele. Ruumi suhtes võib normi ulatavus olla kas universaalne ehk igal pool maksev; või omamaaline ehk välismaaline, vaadeldes selle järele,

kus asuvad normile alluvad õigussuhete elemendid.

Isikute suhtes võib normide ulatavus samuti universaalne ehk üldine (kosmopoliitiline) olla, mille järele normid kõikide isikute kohta maksvad üle kogu ilma; omamaalised ehk välismaalised, selle järele, kas normile alluvad ainult oma maa kodanikud ehk ainult väljamaalased.

Aja suhtes jaguneb normide ulatavus kahte jaksu: esimesse jakku kuuluvad ulatuvused on tähtajalised ehk tähtajata. Teise jakku kuuluvad ulatused on alaliseks n.n. ajavahelisele õigusele (intertemporales Recht) s.o., õpetusele, millal just olevad normid oma jõu kaotavad ja neile ajas järgnevad asemele astuvad.

Neist ulatuvuse alglaadest tekivad, loomulikult, mitmesugused kombinatsioonid: kosmopoliitilised, universaalsed, isiklik omamaalised (väljamaal maksev ulatavus), ulatuvusest, välismaalised, jne.

Õpetus normide ulatuvusest on oluline rahvusvahelisele eraõigusele ja normide mittetäpsusest tekivad üksikud rahvusvahelised ebanormaalsed nähtused (õigusnähtused).

Normi ulatavus peab olema efektiivne, s.t., seadusandja ei või dekreeteeritavate normide ulatuvust sarnaselt moodustada, mis ei lubaks selle normi täielist maksmapanemist. Selles mõttes võivad normide ulatuvused olla kas absoluutsed ehk relatiivsed. Absoluutne ulatavus on kõigil normel riigi- ja administratiiv- ning finansõiguse alal, kriminaalõiguses ja kriminaal- ning tsiviilprotsessis. Teine jagu normide ulatuvust ei ole sarnaselt üksivalitsev, vaid kannab teataval määral relatiivsuse ilmet. Sarnased on tsiviilõiguse ja kaubandusõiguse normide ulatuvused, s.t., tsiviil- ja kaubandusõiguse normid loobuvad kiiremini nende ulatuvusse seadusandja poolt asetatud õigussuhetest, arvesse võttes juuretulevaid kombinatsioone eriti huvitet isikute tahtmisest.

Igal normil peab olema selge ulatavus. Sagedasti leiame aga seaduste üksikuid reegleid ehk norme, mille ainsaks sisuks ulatuvuse kindlaks-

määramine, Sarnased normid kannavad ulatusnormide nime.

Üks jagu norme sisaldab eneses peaausjalikult olulisi määrusi teatud õigussuhte korraldamiseks. Sarnased normid kannavad materjaalsete norme nime.

Jagu norme juhatab, nagu meie alguses nägime, missugune õigussüsteem tuleb teatud õigussuhte juures tarvitusele võtta; need normid kannavad otsekoheses mõttes konfliktnorme nime.

A N O R M A A L S E D N Ä H T U S E D K O N F L I K T - N O R M E S.

A v a l i k k o r d (ordrepublie). Tsiviil Kohtupidamise Seaduse § 707 määrab, et lepingud harutatakse selle riigi seaduste põhjal, kelle piires nemad tehtud, kui meie sisalduv toiming ainult ei ole vastane avalikule korrale. Sama määrust leiame ka Balti Eraõiguse sissejuhatuses (XXXV) ja mitmes teises välisriikide seadusandluses. Näit. Prantsuse Code Civil'i art. 2, kõige 1 kõneleb: "Politsei ja julgeoleku seadused kohustavad kõiki neid, kes territoriumil elavad". Saksa Tsiviil Seaduse sissejuhatuse § 30: "Välisseaduse tarvitamine on kõrvaldatud, kui see käiks vastu hoadetele kommetele ja Saksa seaduse suhetele". Sama kõneleb ka Lõuna-Ameerika Kodifikatsiooni lisa, protok. punkt 4: "Välisriikide seadusi ei tarvitata ialgi, kui need räägivad vastu poliitilistele asutustele, ühiskonna korra seadustele ja hoadetele kommetele tükikohal õiguse üle". Näituseks tarvitatakse üldiselt konfliktreeglit, et abielusõlmimiseks pooltel peab olema selleks teguõime oma kodumaa seaduste järele. Ent sellegipärast võib sõlmimiskoha seadus loobuda abielusõlmimis toimingust, kui näit. abiellustada soovijad liiga ligidases suguluse astmes (vend, õde jne.), mis kohalise seaduse järele keelatud. Analüüseerides, mis sarnaste konfliktide põhjuseks võiks olla, näeme, et seadusandjad ei ole arvestanud sellega, et nende õigussüsteemil tuleb kokkupõrgata välisseaduste süsteemega ja on oma normide ulatavust liiga üldistanud. Kogu uuemaaja tendents on

sihitud sellele, et sarnast kohalikku omavoli kitsendada ja juba ette kindlaks määrata, millised põhjused mõõduandvad võivad olla, et konfliktnorme järele ettenähtud ulatavusi mitte taita.

Teiste sõnadega, ordre public on sarnane konfliktnormi ja ulatusnormi lahkumine, kus konfliktnorm on kitsam, kui oma maa ulatusnorm, mil põhjusel konfliktnorm meie ulatusnormilt oma kompetentsi ära võtab.

L i g e n ò i g u s t u s. Kui aga konfliktnorm võeralt ulatusnormilt osa tema kompetentsist ära võtab, siis annab sarnane anormaalne nähtus ligemõigustuse (Näherberechtigung) nime, mis sarnane konfliktnormi ja võeta ulatusnormi lahkumine on, kus konfliktnorm on kitsam, kui võeras ulatusnorm.

V i i s a k u s (comitas). Vahel võivad olla ka ümberpööratud juhtumised. Varemalt maskis näit. Hollandis puhtterritoriaalne mõiste, -s.t., Hollandi seadusandja ega kohtunik ei tunnistanud ühtegi välismaail tehtud akti. Selle järele ei oleks Hollandi ka pidanud tunnistama välja maal sõlmitud kodumaalaste abielu. Ent sarnane kord oleks aga tähendanud üldiselt võimatut õigusliselt läbikäimist teiste riikidega, mille tõttu Hollandi kohtunik sunnitud oli arvesse võtma ka välisriike poolt toimepandud akte. Kuid nimetas need aktid maksvaks mitte ipso jure, vaid ainult rahvusvahelise viisakuse pärast (comitas gentium). Sarnane nähtus rahvusvahelises elus juhtub ka praegu veel ja kannab üldiselt viisakuse ehk comitas nime. Konfliktnorm annab sarnasel juhusel oma ulatavusnormi alusele juure uusi asju, mida meie ulatusnorm ennem ette ei ole näinud ja sellegipärast on comitas sarnane konfliktnormi ja ulatusnormi lahkumine, kus konfliktnorm on laiem, kui oma ulatusnorm.

T a g a s s a a d e. Rahvusvahelises õiguslises elus XIX aastasaja jooksul sai suure tähelepanu osaliseks järgmine anormaalne nähtus. Aastal 1841 harutas Canterbury kohus järgmist asja: Inglise kodanik, kelle elukoht Belgias, tegi testamendi Inglise seaduse järele. Ent Inglise seaduse järele, s.o., Belgia seaduse järele, mille tõttu testament maksvuseta.

Belgia seadus aga määrab, et testamendi vorm võib olla pärandusandja kodumaa seaduse järele. Sellepärast võttis Canterbury kohus asja harutusele ja oligi, et inglise seaduse järele testament maksvuseta, tunnistas kaasoleval juhusel testamendi maksvaks, sest et Belgia seadus kaasoleval juhusel nõudis inglise seaduse tarvitamist. Teiste sõnadega, inglise seadus saatis Belgia seaduse juure ja Belgia seadus saatis inglise kohtu juure, mille juures inglise kohtunik asja omaks võttis. Sarnaseid nähtusi juhtus XIX aastasajal mitu, ja neid peeti esialgi ainult kurioosumiteks. Ent pärast selgus, et see on väga oluline ja tähtis õiguseluline tõsiasi. Uus Saksa Tsiviilseadus omandas sellekohase määruse; samuti omandasid teda ka Haagii konventsiooni d. Sellele nähtusele anti nimeks tagassaaade (Rückverweisung ehk renvoi). Juhtub isegi, et sarnasel korral ka kolmanda ja neljanda seaduse juure edasi juhatada võib, mille tõttu tekkib n. n. p e e g o l k a b i n e t t.

Harutades, milles sarnase nähtuse põhjus on, leiame jällegi, et algpõhjus on konfliktnormi ja sisemaa ulatusnormi lahkuminekus. Inglise seadus kirjutab ette, et testamendi kuju otsustatakse elukoha seaduse järele, s. o., et elukoha seaduse ja ulatuvuse alla kuuluvad ka testamendid Belgias. Elukoha seadusandlus (Belgia) määrab teisiti, nimelt, et Belgias tehtud inglaste testamendid ei käi nende elukoha, s. o., Belgia seaduse alla. Sellest tulebgi kokkupõrge. Siit näeme, et konfliktnormi oleks mõlemis riikes konstrueerima teisiti. Nimelt tuleks painutada elukoha seaduse alla ainult need juhtumised, mis inglise seadusandja võimises on ja mitte dikreteerida määrusi ka Belgia õiguse kohta. Tekkinud seaduslises katsuti õigustada sarnast tagassaaade aktsepti sellega, et omamaa seadus saata valjamaa materjaalsete pluss konfliktnormide juure, -aga mitte ainult valjamaa materjaalsete norme juure, nagu tagassaaate vastasid tõendavad. Nii näeme meie, et vahel konfliktnorm võerale seadusele midagi juure annab, mis tema ulatusnormis mitte ettenähtud polnud. Sellepärast on tagassaaade sarnane konfliktnormi ja ulatusnormi lahkuminek,

kus konfliktnorm on laiem kui võeras ulatusnorm.

Nende anormaalsete rahvusvaheliste eraõiguse nähtuste üksikasjalise analüüsi annab prof. P i l e n k o oma dissertatsioonis rahvusvahelise eraõiguse süstemaatika kohta.

III. K O N F L I K T N O R M I E H I T U S.

Iga konfliktnorm on vastuseks, missugused mitmekoha õigussüsteemist, eriti tsiviilõiguse materjaalseist normest, kaasolevate õigussuhete kohta maksta tuleb panna, kui sarnasel õigussuhtel rahvusvahelised ehk naakondade vahelised elemendid on. Üldiselt maksab määrus, et sarnasel korral tuleb maksta panna see õigussüsteem, mis tihemalt seotud kaasoleva õigussüsteemiga. Harilikult peetakse sarnaseks õigussüsteemi määraks mõnda olulisemat mõistet õigussuhtes. Seda olulisemat elementi õigussuhtes nimetatakse k o n f l i k t n o r m i p i d e m õ i s t e k s (Anknüpfungsbegriff).

Pidemõisted on järgmised:

1) I s i k l i k õ i g u s, lex personalis, see isiku õigus, kes õigussuhtest osa võtab. Isiklik õigus võib olla kaheksagune, kas elukoha õigus lex domicilii, ehk isiku kodumaa õigus, lex patriae, lex originis ehk lex alligeantiae.

2) T o i n i n g u k o h a õ i g u s, lex loci ehk lex loci contractus.

3) T ä i t n i s k o h a õ i g u s, lex loci solutionis.

4) A s j a k o h a õ i g u s, lex rei sitae.

5) K o h t u õ i g u s, lex fori.

6) T e g e v u s e õ i g u s, Wirkungsstatut, kus konfliktnorm materjaalse seaduse suhtes saadab selle õigussüsteemi juure, mille mõju all sünnib teatud õigussuhte mõjuavaldus.

Konfliktnorm võib kas üheainsama pide mõiste ette tuua, ehk kaks ehk mitu nendest anda. Kui on enam kui üks pide, siis võivad pide mõisted

olla kas fakultatiivsed, s.e., ühesarnased ehk üheskoos maksvad, kumulatiivsed ehk subsidiaarsed.

N.n. kumulatiivsed konfliktnormid võivad oma ulatuvuse poolest samad olla, mis üldse iga ulatusnormi kohta käib; nad võivad olla üldised, ühekülgsed ehk poolikud, kahkülgsed jne. Rahvusvaheliselt antavad konfliktnormid kannavad alati üldist laadi, kuna üksikud riigid ka teist laadi konfliktnorme annavad.

IV. RAHVUSVAHELISE ERAÕIGUSE AJALUGU.

Rahvusvahelise eraõiguse ajalugu ulatab XIII aastasatta, kui Itaalias retsipeeriti Rooma õigus. „uid paralleelselt sellega jäid üksikutes riikides maksma omad kohapealsed määrused, seadused, mida nimetati statuutideks. Loomulikult põrkasid õigussuhete harutamisel mitmed õigussüsteemid kokku, millest järgnes vajadus luua konfliktõigust, mis kõrvaldaks tekkinud kokkupõrke. Selleaja viisi järele sõlmiti küsimuse harutamine Rooma õiguse seletusega ja tundmata klassaator kirjutaski Corpus Juris Gratiani novelli „De trinitate summa“ alguse tekstide „Cunctos populos quos clementiae nostrae regit imperium“ järgmise seletuse: „See näitab, et kui Bologna elanik oleks kohtunuse kaevatud Modenas, siis ei tuleks tema ülekohut mõista mitte Modena statuudi järele, kellele tema ei allu, sest et öeldud on: meie armu võim valitseb.“

Selle glossaatori seletuse põhjal arenes õpetus välja üksikute seaduste kokkupõrgetest n.n. Itaalia statuaar-teooria, mille tahtsamaks esitajaks oli Itaalia õpetlane Bartolus de Sassoferato (1314 - 1357). Bartolus seadis üksikuid küsimusi harutades üles hulga reegleid, mis suurel määral kuni meie ajani maksavad. Bartolus õpetas: 1) isiku teguvõime harutatakse tema elukoha seaduste (statuutide) järele; 2) asjaõigused alluvad nende asukoha seadustele; 3) kohustusõigustes tuleb vahet teha vormi ja sisu vahel. Vormi määrab akti tegemise koht. Sisu allub üldiselt samadele seadustele ehk statuutidele, kuid

selle reserviga, et kohustused järeldused harutatakse tema täitmise koha järele; 4) parandusõigus on nõõduandev, kas isiklik ehk territoriaalne seadus, selle järele vaadates, kas käesolev riigi seadus nõuab paranduse asja saatuse määramist ehk isiku õiguste määramist.

Terve rida õpetajasi arendasid, vahel ka muutsid Bartoluse poolt üles seatud põhimõtteid. „eist võis nimetada Baldus't, kes parandamise kohta maksvaks tunnistas territoriaalsuse põhinõtte, Salicetus't ja teisi ning iseäranis prantslast Dunoüin'i (1500 - 1560), kes kohustusõiguse uue õpetusega rikastas, õpetades, et kohustuste juures peame nõõduandjaks peab olema poolte tahtmine. Siin on n.n. tahtea autonoomia (autonomie de la volonté) õpetuse algus.

Bartoluse ja teiste Itaalia õpetlaste teooria läks kogu Euroopasse ja leidis iseäralist arenemist Prantsusmaal ja Hollandis. Prantsuse statuaar-teooria tahtsamaks esitajaks on D'Argentré (1519-1590), Bretoni feodal, kes igatpidi katsus oma oma õigust kaitsta poliitiliselt võimu saanud Pariisi kuninga tsentralisatsiooni püüete vastu. Tema ja gas seadused ehk statuudid kolme liiki: reaalne, isiklik ja sega statuut. selle järele kõik seadused, mis käivad asjade kohta, kannavad reaalsel ehk territoriaalsel laadi ja on tingimata kohustavad kõikide kohta tootud maaalal, ilma orandita valjamaalaste kohta. „õik seadused mis kõnelevad isikust, de personarum jure in quo et mobilia continentur, loovad n.n. isikliku statuudi, mille alla käivad niihästi isik ise kui ka vallasvara. Isiklik statuut on extra-territoriaalne ja määrab isiku õiguslist seisukorda ka väljaspool tema kodumaad. Kõik seadused, mis puutuvad inimese tegusid, käivad n.n. seda statuudi alla, mille kohta nõõduandvad on nende toimetamise koha määrused.

D'Argentré'i õpetus leidis iseäraliselt poolchoidu Hollandis, kus tema esitajaiks on P. ja J. Voet (1647 - 1714), Huberus ja Inglismaal. Hollandi statuaar-teoorias taiesti domineeriva seisukoha omab

reaalne statuut, ja isiklikku statuuti tunnistatakse ainult v i i s a - k u s e pärast (comiter). Pärnane õpetus läks ka edasi Inglismaale.

XIX aastasaja keskel tõrkasid rahvusvahelise eraõiguse teoorias uued voolud. Nende algatajaks olid Saksa õpetlased W a o h t e r ja S a - v i g n y, isearanis viimane, kes esimesele järjele tõstis õpetuse, et rahvusvahelise eraõiguse jaoks tuleb rahvusvahelist objektiivset alust leida, milleks õigussuhte juures peab kõige pealt vaatama, kus selle õigussuhte ase on (Sitz des Rechtsverhältnisses). On see loitud, siis tuleb õigussuhte kohta tarvitada ainult seda õigussüsteemi, milles on selle õigussuhte peaaeg. Savigny õpetus sai a l u s e k s n. n. rahvusvahelisele voolule konfliktõiguses.

Teine suurem uus vool tekkis Itaalias, kujunedes välja M a n c i n i õpetusest, et rahvusvahelise edu ja õiguse alus on rahvus (Nazionalità); ta asus ka seisukohale, et seadus erihuviseid reguleerides alati silmas peab isiku huvi. Seadus tegutseb nende kohta, kelle jaoks on välja antud ja nende kohta maksab ta igal pool, ka kõikide õigussuhete kohta, välja arvatud a) ühiskondliku korra ja b) locus regit actum põhimõtted ning c) tahteautonoomia. Eeskujuliseks seaduseks, mis kõiki isiku kaitset kindlustab, on kodumaa seadus, mis sellekohaselt maksma peab igal pool.

Kokkuvõttes võime ütelda, et praegusel ajal maksavad järgmised konfliktõiguse süsteemid:

1) R o m a a n i koolil on tooniandev isiku kodumaa (n. n. natsionaalne) õigus ning kõikide muude seaduste tarvitamine on lubatud ainult erandina sellest, muu seas ka reegel, et kinnisvarad alluvad nende asukohta seadusele.

2) I n g l i s - A m e e r i k a kool õpetab, et mõõduandvaks on seaduste territoriaalsus ja isikute suhtes nende elukoha seadus. Erandid sellest on lubatud ainult comitas gentiumi põhjal.

3) R a h v u s v a h e l i n e kool (Savigny, Saksa seadusandlus) nõuab, et õigussuhte asukohta peab üles otsima tema loomu järele.

Meie Balti eraseadus põhjeneb peaaesjalikult Savigny õpetusel, olgugi, et mitmes suhtes rada kaib, nagu pärastpoole näeme.

V. K O D I F I K A T S I O O N J A H A A G I K O N V E R E N T S .

Konfliktnormid, et olla otstarbekohased, peavad rahvusvahelised olema. Sellepärast on tugev püüe seaduste ulatuvuste koordineerimiseks niihästi materjaal-kui ka protsessnaal seadustes ja konfliktnorme internationaliseerimiseks ehk nende loomiseks rahvusvahelisel kokkuleppel. Juba XIX aastasaja keskel katsuvad üksikud isikud ja rahvusvahelise õiguse organisatsioonid sarnast rahvusvahelise eraõiguse normide kodifikatsiooni luua. 1889 aastal läks Lõuna-Ameerika riikidel Montevideo konverentsil korda rahvusvahelise eraõiguse norme kodifitseerida tsiviil- ja kaubandusõiguse alal. Konverentsist võtsid osa Argentiina, Boliivia, Paraguay, Uruguay ja Peru.

Euroopas tehti ka varem sarnaseid katseid. Alguse tegi Itaalia, kes 1861 aastal küsimuse üles võttis ja 1881 aastal sellekohast kongressi Mancini õhutusel kokkukutsuda katsus, mis aga ei õnnestunud. Vahepeal katsus Hollandi õnne, tahtes 1874 aastal rahvusvahelise eraõiguse küsimuste lahendamiseks konverentsi kokkukutsuda, kuid ka see ei õnnestunud. Ent 1893 aastal läks Hollandil siiski korda H a a g i s riikide esitajaist konverentsi rahvusvahelise eraõiguse küsimuste harutamiseks kokku kutsuda. Sellele järgnes aastal 1894 teine, 1900 kolmas ja 1904 neljas r a h v u s v a h e l i s e e r a õ i g u s e k o n v e - r e n t s. Haagi rahvusvahelise eraõiguse konverentside järeldusena kirjutati 1900 aastal leping tsiviil protsessi kohta alla, 1902 aastal lepingud abielusõlmimise ja -lahutamise ning alaealiste hoolekande asjus. 1905 aastal uuendati leping tsiviil protsessi kohta ja sõlmiti uued lepingud abikaasade isiklikkude ja varandusliste suhete asjus ja täisealiste teguvõime kitsendamise kohta. Haagi konverentsist võtsid osa Belgia, Daanimaa, Norramaa, Rootsimaa, Venemaa, Portugaalia, Hispaania, Itaalia, Rumeenia, Prantsusmaa, Luxemburg, Hollandi, Saksamaa, Schveits.

Paralleelselt tsiviil-protsessõiguse konfliktnorme kodifikatsiooniga käis rahvusvahelise kaubanduse ja mereõiguste kodifikatsioon, milleks Brüsselis ära peeti mitu konverentsi. Nende tagajärjena saavutati mereõiguse alal kaks lepingut, nimelt kokkupõrketes ärahoidmiseks Brüsselis, kus harutusele võeti ühiskonverentsid merel ja merel päästmise kohta. 1922 aastal oli uus sellekohane konverents Brüsselis, kus harutusele võeti ühiskonverentside loomine, laevaomanikkude vastutuse konossamentide, merehüpoteegi ja eesõiguste ühtlustamine. Rahvusvahelise veksli rahvusvahelise kodifikatsiooni plaadid ei ole senini veel kindlaid tagajärgi annud.

Meie konfliktõiguse peahallikaks on Balti eraõiguse sissejuhatus ja üksikud normid, mis laiali on mitmasuguseis meie konventsioones, kui ka tsiviil- ja kriminaalseadustes üldse ning eraldi-kohtupidamise seadustes ja teistes seaduskogu psades.

ISIKLIKUD PIDE TUD ÕIGUSED.

VI. ISIKLIKUD ÕIGUSED.

i. Mõiste.

Iga isik rahvusvahelises läbikäimises on seotud oma kodumaaga isiklik-ülivõimu sidemetega. Seda sidet nimetatakse kodakondsuseks ehk rahvuseks (la nationalité). Üksikud seadusandlused seovad kodakondsusega teatud tsiviil-õiguslised tagajärjed. Prantsuse Code civil art. 3 kõneleb: „Seadused, mis käsitlevad isikute seisukorda ja teguvõimet (état et capacité), kohustavad prantslasi, ka neid, kes väljamaal elavad“. Sellepärast on arusaadav, et väljamaalaste osavõtmine õigussuhetest on kõige sagedamaks elemendiks, mis õigussuhtele rahvusvahelise õigusküsimuse ilme annab. Iga seadusandlus teeb vahet füüsiliste ja juriidiliste isikute vahel, määrab, keda tuleb õiguslikuks isikuks lugeda, millal ta tekitab ja lõppeb, milline on tema õiguste ulatus, ning mil viisil ja kui palju võib ta tegutseda.

Võttes arvesse, et kodakondsuste seaduste ulatus on kõige absoluutsem ja et riigid määravad täiesti autonoomselt, keda nad oma kodanikuks peavad, on konfliktid üksikute seadusandluste vahel möödapääsematud. Nii määrab meie kodakondsuse seadus 27 oktoobrist 1922, et ipso facto on Eesti kodanikud kõik isikud, kes järgmisele kolmele nõudele vastavad: a) kellel Eesti Vabariigi piirides kuni selle seaduse maksma hakkamiseni alaline elukoht; b) kes kuni 24 veebruarini 1918 endise Vene riigi alamad olid, ja kuni selle seaduse maksma hakkamiseni teise riigi kodakondsusse astunud ei ole; c) kes ise või kelle vanemad olid praegu Eestit moodustaval maaalal kogukonna või seisuste asutuste hingekirjas. Peale selle kuuluvad Eesti kodakondsusse isikud, kes iseäralise aktiga ehk rahvusvaheliste lepingute põhjal on juba Eesti kodanikuks saanud, Eesti Vabariigi territoriumil või väljaspool sündinud Eesti kodanikkude lapsed, seaduslikkus korras adopteeritud ja legitimeeritud lapsed, Eesti kodaniku naine või lesknaine jne. Kõikide nende määruste juures ei ole meie seadusandjad küsinud, mis on võerasriikide arvamine, ehk kas meie seadusandlus nendega kodakondsuse suhtes kokku ei põrka. Iseäranis selgesti paistab see kahest järgnevast artiklist välja: „Eesti Vabariigi kodanik ei või samal ajal ka mõne teise riigi kodanik olla“ (§ 6) ja „Väljamaalaste naised ja lapsed võivad kodakondsusse astumiseks soovi avaldada, vaatamata oma mehe või isa tahtmise peale, kui nad vastavad naturalisatsiooni nõuetele“ (§ 11). Viimast määrust, iseäranis naiste suhtes, tuleb lugeda väga erakorraliseks ja iseseisvaks, - teine küsimus, kui õnnestanud ja otstarbekohane ta on, - sest ükski välismaa seadus ei tunne sarnast määrust, et abielu kestvusel mees võib olla ühe ja naine teise riigi kodanik. Konfliktid välisseadusega on siin tõesti möödapääsematud. Samuti et kõik riigid, et nende kodanikud ei või samal ajal ka mõne teise riigi kodanikud olla. Argentiina, näit., loeb igat väljamaalast, kelle elukoht Argentiinas, juba ipso facto Argentiina kodanikuks, ilma et ta tarvitseks oma endist kodakondsust kaotada. Saksamaa lubas oma riigi

kodanikel samal ajal ka mõne muu riigi kodakondsuses olla. Nii viisi võib juba õigus ja teguvõime konfliktid sellest tekkida, et isikul mitu kodumaad on (doppeltalamad), või ehk temal sugugi kodumaad ei ole (apolidsed).

Konfliktid isikliku õiguse alal suurenevad, aga veel selle läbi, et ühed seadusandlused, kokkukõlas Prantsuse Code civil'i määrusega painutavad omi alamaid kodumaa seaduse alla (lex patriae), kuna teine jagu seadusandlusi isiklike õiguste pidemõisteks loeb domitsiile (leping-õiguste korral sagedasti, isegi kohustusdolemis koha seadust. Balti eraõiguse sissejuhatuse artikkel XXVIII määrab: „Igaühe õigusvõime (saksa-keelses väljaandes: õigus- ja teguvõime) määrub õigustega, mis maksavad tema elu kohas, selle seisuse isikute jaoks, millesse tema kuulub“. Nii maksab siis meie seadusandluses elukoha põhimõtte 1902 vekslite seaduse § 82 määrab, aga vekslite teguvõime mitte kodumaa seaduse järele, vaid valjamaalane vastutab meie maal oma vekslite eest, ka siis, kui meie seaduse järele temal keelatud ei ole vekslit välja anda. Veel radikaalsen ses suhtes on inglise 1862 aasta vekslite seadus (45 and 46 Vict. c. 61), kes määrab, et isikute kohustused, kes osa võtavad vekslite toimingust, harutatakse selle koha seaduse järele, kus vekslite kohustus sõlmitud. (§ 72). Siin maksab n. n. tegevus-ehk mõjuseadus (Wirkungsstatut).

Sarnased on maksavad natsionaalsed määrused. „okkuvõttes võib öelda, et isiku õigused rahvusvahelises läbikäimises käsitlevad kas isikute õigusvõimet ehk teguvõimet. Erilist harutamist vajab juriidiliste isikute seisukord, mida füüsiliste isikute seisukorrast tuleb vaadelda lahus.

2. Füüsilised isikud.

Õigusvõime. Üldiselt on füüsilised isikud omanud kogu ilmas enam-vähem ühtlase seisukorra nende õiguslike isiku tunnustamise suhtes. Sellepärast on konfliktid üld-õigusvõime kohta väga haruldased. Endised vahed vabade ja orjade vahel on kadunud, ning valjamaalasi tunnustatakse igal-

pool õiguste kaitse all seisvateks ühtlaselt omamaalastega.

Peaks aga juhtuma, et mõne valjamaalase seisukoht tema kodumaa seaduse järele ei vasta riigi seaduse mõistele isiku õiguslike võimu alarast, näit., kui Morokko seaduse järele tunnustatud koduori jõeaks Itaaliasse ehk isegi Prantsusmaale, siis ei tunnista kohalik kohus sarnast orjust maksvaks, sest see kaiks „avalikule korrale“ vastu. Sellepärast tuleb valjamaalase statusse piiramine otsustada lex fori järele. Sama määrus maksab ka nuhtlusseaduste järele isiku õiguste kitsendamiste kohta.

Üksikuid juhtumisi aga võivad rahvusvahelised konfliktid eraõigusvõime kohta tekkida, näit., kui kedagi jäljetaks kadunuks lugeda tuleb. Kokkupõrge tuleb sellest, kas tuleb mõõduandvaks tunnustada kadunu isiklikku seadust ja nimelt, kas tema kodumaa ehk isiklikku seadust, või tuleb mõõduandvaks tunnustada iga üksiku õigussuhte asjus selle kohta maksva seaduse norm. Igal ühel neist võimalusist on oma hea külg, kuid ei puudu ka eitav. Nii ei ole mitte tegelikult tähtis fiskeerida, et teatud isik kadunud on oma kodumaa ehk tema elukohale, vaid et ta kadunud on teatud õigussuhtele sellelt naalt, kus järelejäanud varandus ehk maksev kohustus harutusel. Sellekohaselt on ka uuemad konflikt-normid, asunud mõju statuudi printsiipile.

„Jäljetud kadunud võib tunnustatud saada Saksa seaduste järele surnuks, kui tema kadumise aja algul oli skaslane. Kui jäljetult kadunud oma jäljetult kadumise aja algul oli valjamaa kodanik, siis võib tema keiserriigispiites surnuks tunnustatud saada Saksamaa seaduste järele nende õigussuhte jaoks, mis määravad Saksa seaduste järele, kuid samuti ka Saksa piires olevate varanduste kohta“ (Tsiviil seaduse sissejuhatuse § 9). Seda reeglit tuleb praegusel ajal rahvusvahelises läbikäimises tunnustada üldmaksvaks. „Eie seadus aga painutab jäljetult kadumise küsimuse selles kadumise tagajärjed elukoha seaduse alla (Balti eraseaduse sissejuhatuse 517, 524).

TEGUVÕIME. Teguvõime suhtes on üksikute seadusandluste kokkupõrge mõõdapäsemata nähtus, sest, nagu nägime, riik oma kodakondsuse autonoomselt ühes kodanikkude õigustega naarab. Kuna Prantsuse, Itaalia ja osalt ka Saksa seadusandlus asub seisukohal, et teguvõime kodumaa seaduste järele harutatakse väljamaal ning teine jagu seadusandlusi, eesotsas Inglis-Ameerika, Skandinaavia ja Jalti, isiklikku teguvõimet painutavad elukoha seaduste alla, nii hästi oma kodanikkude kui ka nende kohustuste ilmuvate väljamaalaste jaoks, siis on kokkupõrked mõõdapäsematud.

Kahjuks ei rahvusvaheline läbikaimine sunnud luua ühtlast konflikt-normi ja mõõduandvaks jääb iga maa sisemine seadusandlus. Ka Zittelmanni poolt soovitatud mõju-statuste juhtnõörina võtta ei ole poolehoidu leidnud.

Meil maksva seaduse järele kaivad väljamaalased oma toimingute suhtes, mis meie maal tehtud, täiesti meie seaduste alla. "Väljamaalased, olles Venemaal niihästi isiklikult kui ka varanduse järele, kaivad Vene seaduste alla ja kasutavad nende üldist toetust ja kaitset" (Seisuste seadus § 822). Meie põhiseadus ei näe väljamaalaste kohta erimäärusi ette, nagu seda tegi endine Vene põhiseadus § 82, mille järele väljamaalastel Venemaal olid Vene oma kodanikkude õigused üksikute kitsendustega, mis seaduses ettenähtud. Teguvõime kohta asus Vene Senat arvamisel, et väljamaalaste jaoks tulla seda harutada nende kodumaa seaduste järele ja sellepärast ei võida mingit mõju avaldada õigussuhe tekkimise varanduse asukoha seadus, sest teguvõime olla isiklik õigus, aga mitte asjaõigus (183/81). Meil maksab ilma piiramata elukoha seadus õiguse teguvõime määramiseks, mida õigeks tuleb pidada, sest, tõepoolest, ei ole tähtis üksikute õigussuhete juures, missugune määrus on omane tema kodumaa seadusele, vaid tema toimingud peavad kokkukõlas olema kõige õigussüsteemiga, kus tema asub. Sellepärast tuleb meil ka edaspidi jääda õigus- ja teguvõime harutamise suhtes elukoha printsiipile, väljaarvatud.

kaubanduslised transaktsioonid, mille kohta, nende lärmise liikumise tõttu, võib õigeks tunnistada fakultatiivselt ka nende sõlmimise kohal maksvat teguvõimet.

Füüsiliste isikute õigus igal pool kohtus esineda on üldtunnistatud rahvusvahelise õiguse printsiip. Siiski võib selle kinnitamist leida ka üksikutes lepinkutes. Nii kõneleb Eesti-Ungari 10.X.22. tehtud leping kaubaleping: kõlema kõrge lepinguosalise kodanikkude saavad õiguse maa seaduste kohaselt, kõigis astmeis kohtutes välja astuda, olgu süüdistusega esineda või endi kasusid kaitstes. Ka on neil õigus kõigis kohtuastmeis tarvitada advokaate, usaldusmehi või agente, kel maa seaduste järele seks luba, ja neil on ses suhtes samad õigused ja eesõigused, nagu oma maa kodanikkudelgi" (art. 3).

3. Juriidilised isikud.

Juriidiliste isikute õiguste käsitamise juures rahvusvahelises läbikaimises tuleb peatada kahe momendi juures ja nimelt: a) nende tunnustamise ja b) nende tegutsemise juures.

TUNNUSTAMINE. Esimest küsimust ei tekki praegu enam füüsiliste isikute kohta, sest, nagu nägime, nende õigusvõime üldiselt tunnustatud tavade ja natsionaalsete seadusandluste järele. Teine asi on juriidiliste isikutega, mille olemine täiesti tingitud seadusandja tahtmisest. Arusaadav, miks võerad seadusandlused selleparast enne tahavad järelkaaluda kas nemad ka omalt poolt võivad tunnustada teisel seadusandlisel punnal loodud kunstlikke õigusisikuid. Ainult vahesed riigid tunnustavad välismaal loodud juriidilisi isikuid ipsa facto. Sarnased on Inglise ja Ameerika seadusandlused. "Väljamaal korralikult välisseaduste järele loodud juriidilisi isikuid tunnustab kohus", lausub Dicey (reegel 125). Selle alla kaivad niihästi väljamaa avalikõiguslised kui ka eraõiguslised ja kaubanduslised ja juriidilised isikud. Inglis õigus asub ses suhtes väga liberaalsel alusel. Ta tunnustab suveräänseks õiguskõsimustes,

nait., isegi riikisid, keda valitsus poliitiliselt tunnustanud ainult ajutiselt ja kõiksugu reservatsioonidega (võrdle „Kajak“ et „Cagara“ protsessi puhul Eesti kohtus tunnustamist, judicial recognition). Ka kaubalaevade suhtes, mis välisriikide kasutada, keelduvad Inglis kohtud nõu-neid arutusele võtmast.

Eisel seisukohal asub enamjagu muist seadusandlusi. Kusimus omas teravuse XIX aastasaja keskel, kus Belgia kohtu eitasid Prantsuse aktsia seltsidel juriidilise isiku õigusi, Belgia kohtudes. Sarnast vaadet toetas isearanis L a u r e n t, kes seletas, et juriidilistel isikuil, mis valismaail sealsete seadusandluse tahte aktena tekkinud, vaja nõutada ka kohaliku seaduse luba. Sellevastu aga suurem osa Saksa ning osalt ka Prantsuse ja Itaalia (Laine, Fiore) kirjanik est toetasid Inglismaal valitsevat praktikast, näidates, et mitte ainult juriidiline isik ei olene omis õigustis seadusandjast, vaid et ka füüsilise isiku õiguse ulatuse määrab seadusandlus ja sellepärast ei ole mingit mõtet vahet teha väljamaal tekkinud juriidilise isiku ning selle alla kuuluva füüsilise isiku vahel. Kondinendil jäi siiski eitav vaade maksvaks ja väljamaa juriidilisel isikuil tunnustatakse nende õigusvõime kas sellekohaste riisio-naal organide eri luba läbi, ehk üldiselt kaubanduslepingutes. See reegel maksab nüüdasti Belgias, Prantsusmaal, Itaalias, kui ka Saksamaal. Kuid väljamaa avalikõiguse juriidilised isikud tunnustatakse harilikult eo ipso. Nii sünnib see välisriigi enesega, välisriigi omavalitsustega ja avalikõigustliste korporatsioonidega ilmtingimata.

Arides endise Vene kaubanduslise seadusandluse, kes välisriikides tekkinud juriidilisi isikuid ei tunnustanud ilma vastavate lepinguteta maksab ka neil määrus, mille järele välismaade juriidilised isikud vajavad erilist tunnustamist, et olla kohtudes poolteks. Sellekohaselt toetasid ka endised Vene kohtud. Kui meie kohtu praktika, arvesse võttes põhiseaduse art. 4, ei ole päris õieti iseenesest kohtudest kõrvaldanud

väljamaa juriidilised isikud, kui neil ka erilist tunnustamist ei olnudgi. Venemaal oli sõlmitud terve rida lepinguid välisriikide aktsiaseltside vastastikkuseks tunnustamiseks (Prantsusmaaga 1863, Belgiaga 1865, Itaaliaga 1866, Austriaga 1867, Saksamaaga 1885 jne. ja lõpuks Ameerika Ühisriigiga 1904 ning Inglismaaga alles 1905 aastal). Sellekohaselt asus ka Senat seisukohal, et „Venes võivad kohtu kaitset kasutada ainult nendes välisriikides seadusliselt asutatud seltsid ja ühingud (nõudjatena), millega selles asjas on sõlmitud konventsioon vastastikkuse alusel“ (44/83), olgugi, et mõnel juhtumisel Senat ise sellest reeglist kinni ei pidanud, tunnustades väliskiike seltsel õigusvõime ka ilma lepinguta (1744/01).

Meil ei ole erilist kokkuleppeid aktsia seltsiga tunnustamise kohta välisriikega, küll aga sisaldavad meie kaubalepingud sellekohaseid määrusi. Prantsus-Eesti kaubaleping määrab: „Kõrged lepingu osalised pooled deklareerivad, et nemad vastastikku tunnustavad kõikide seltside ja teiste kaubandus-tööstus ning finans-ühisuste ja kinnistusseltside, mis asutatud ja volitatud ühe nende kahe riigi eriseaduse põhjal, õigusest vaba ja takistamata esinemise peale teise lepinguosalise kohtudes, ainult tingimisega, et selle juures viimase riigi seaduse järele käiakse“ (art. 18). Sama määrused sisalduvad ka teistes Eesti kaubalepingutes (Soome-art. 3, Ungari-art. 4) ning maksavad enamsoodustuse tingimisega riikide kohta (Inglise, Vene, Rootsi ja tegelikult kõikide teiste kohta, kellede kohta meie juures faktiliselt maksev enamsoodustus õiguslistes kusimustes, põhiseadus § 4 kohaselt).

TEGUTSEMISE LUBA. Tunnustamine ei eelda mitte luba operatsioonide teha ja et neid toimetada, on vaja eriline valitsuse asutuste akt. Meil maksva seaduse järele peavad välisriikes loodud aktsiaseltsid, kui nad Eestis tegutseda tahavad, kaubandus-ministeeriumi poolt sellekohase luba saada. Sarnastelt seltselt nõutakse, et nad teatud kapitali Eesti operatsioonide

peale eraldaks ja erilise voliniku Eestis tekkinud nõudmiste suhtes määraksid (Riigi Teataja nr. 88/89 - 21). Üksikasjaliselt välisriikide tegutsenise võimalus määratakse ära lubaandmise aktis. Kõik sarnased välisriigi Eestis olev varandus läheb esimeses jõeses Eestis tekkinud nõudmiste katmiseks.

Väljamaa rahaasutused vajavad eriluba raha ministeeriumi käest. Ent kõik Balti riigid otsustasid B a l d o r i konverentsil (Riia ligidal) 1920 aastal mitte lubada välispankade osakondade asutamist Balti mail, mille tõttu ühelegi välisrahaasutusele pole Eestis tegutsemise luba antud.

Kuid tegutsemise mõiste alla ei käi välisjuriidiliste isikute, eriti aktsia seltsi esitajate tegevus, kes õigustet on omi kaubaproove ja mudelisi sisse tooma ning nende järele ostu-müügi lepinguid sõlmima. Sarnased esitajad, kui väljamaalased, kes ärilisel otstarbel Eestisse tulnud, olgugi, et nad oma kontori ega äriruume ei võta, on end kohustatud registreerima maksuinspektori juures, ja esimese äri-operatsiooni puhul endilo vahemalt teise jargu kaubanduslise äritunnistuse lunastama (Seadus 9. III. 23. § 26; Riigi Teataja nr. 44 - 23).

VII. P E R E K O N N A Õ I G U S E D .

1. A b i e l u s õ l m i m i n e .

Konfliktide lahendamisel abielu sõlmimise suhtes maksavad rahvusvaheliselt, nagu majalgi mitu süsteemi. Ühede maade seadusandluse järele on mõõduandev abiellu astujate kodumaa seadus, teiste seadusandluste järele nende elukoha seadus, kuna kolmanda seadusandlused võimaldavad abiellu astumist abielu sõlmimiskoha seaduse järele. Teisalt tunnustatakse ühedes riikes abielu sõlmimist ainult kiriklises teel, teistes riikes maksab kodanline abielu sõlmimine, kuna nendel maadel isegi lihtsalt tunnustajate juuresoleku teatamisest küllalt on, et abielu sõlmituks lugeda. Üldiselt on abielu seadus ühtlane neil mail, kus maksab puhtusuline

abielu sõlmimise seadus. Prantsuse Code civilist saadik painutatakse abielu mitte ainult kirikliku seaduse alla, vaid loetakse ka ilmaliku abielu sõlmimine maksvaks, millega seletavad sagedased konfliktid.

Meie seaduse järele tunnistatakse maksvaks abielud, mis sõlmitud väljamaal Eesti kodanikkude ja väljamaalaste vahel, sõlmimiskohal maksva seadusliku korra järele, kui need vastavad meie seaduse normele vanaduse, sugulus astme ning endise abielu ehk muude takistuste suhtes (Abielu seadus 27. X. 22, § 10). Sellekohaselt painutatakse ka väljamaalaste abielud, mis Eesti registreerimisasutustes sõlmitakse, Eesti seaduse keelavate tingimuste alla, kodumaa materjaalsele seadusele (§ 11).

Kuna üksikute riikide autonoomsed abielu sõlmimise tingimuste kohta üksteisele väga vastu käivad, konfliktid abielu tunnistamise alal aga kõige raskemad ja ühiskondlise korra alustele vastu võivad rääkida, siis tekkis vajadus abiellu puutuvaid konfliktnorme ühtlustada. Arusaadav, et Haagi rahvusvahelisel eraõiguse konverentsil abielu sõlmimise küsimus esineb kohal üles kerkis ja ta kõigi 3 esimese konverentsi päevakorras oli. Lõpuks töötati välja konventsioon kava, mis 1902 aastal alla kirjutati. See konventsioon maksab ainult kontinentaal riikide kohta. Inglismaa ei võtnud neist Haagi rahvusvahelisist konventsioonist osa ega ei ole ka abielu sõlmimise kohta käivale lepingule alla kirjutanud; samuti loobus lepingu allakirjutamisest Venemaa. Esimene sellepärast, et ta painutab abielu sõlmimisse puutuvad küsimused elukoha seaduse alla ja teine sellepärast, et tema absoluutselt tundis abielu sõlmimise kohta oma kodumaa, s. o., Vene seadust, olles abielu sõlmimise asjus puhtusulisel alusel.

Haagi süsteem näeb ette kahte sugu konfliktnorme: ühed konfliktnormid puutuvad sisulisi küsimusi, teised puutuvad vormilisi. Pea sisuline reegel on väljaantud art. 1, mis määrab: "Õigus abielluda allub iga tulevase abikaasa kodumaa õigusele, ehk olgu siis, et see seadus selgesti referib mõne teise seaduse peale". Selle järele nõutakse siis abiellumise

juures tingimata kumulatiivselt mõlemate poolte kodumaa seaduse täitmist ning võetakse (Schveitsi ettepanekul ja pealekäimisel) tarvitusele ka tagassaade. Sellest üldisest reeglist on lubatud teatud erandid, mis tingitud abielu sõlmimise koha avaliku korra ja moraali tunnetega. Kuid lihtsa avaliku korra põhjendamise asemel tunakse konventsioonis ette üksikasjalised põhimõtted, mis peavad reguleerima abiellumiste seaduste kokkupuutet. Siin juures võib kohalik seadus ka lubada üksikuid juhtumisi, kui kodumaa seadus keelab abielu.

Põhjused, mil kodumaa seadus abielu ärakeelata võib, olgugi, et nad abiellujate kodumaa seaduse järele juhatud, on järgmised: a) suguluse hõimluse aste, milles abiellumine täiesti keelatud, abielu sõlmimise koha seaduse järele; b) absoluutne keeld abielluda eelkäiva abielu rikkumise tagajärjel; c) kohalise seaduse absoluutne keeld abielu sõlmida isikute vahel, kes hädaohtu seadnud endise abikaasa elu. Need eelmised põhjused sünnitavad grupi, mille takistus on möödapaasematu, ja kui abielu nende keeldude peale vaatamata siiski on sõlmitud, siis tunnustatakse ta maksuvõetaks; kuid jääb maksma siiski abielu poolte kodumaal, kui sisulised küsimused on muidu kodumaa seadusele vastavad.

Abielu sõlmimise koha seadus võib veel kahel põhjusel ära keelata abielu sõlmimise ja nimelt: a) kui sõlmimiskoha seadus ei luba lahutatutele uuesti abielluda ja b) kui takistused on usulist laadi, s. t., kui abielluja, näit., on munk. On sarnane abielu siiski sõlmitud, siis jääb tema maksma igal pool, peale selle maa, kus abielu sõlmitud.

Kuid abielu sõlmimise koha seadus võib ka abielu lubada, olgugi, et kodumaa seadus seda keelab, kui see keeld on sünnitatud usulistel põhjustel. Sarnasel korral ei ole teised riigid kohustatud seda abielu tunnistama.

Teine liik konfliktnorme käsitleb abielu sõlmimise vormi. See suhtes seab Haagi 1902 aasta konventsioon üles reegli, et abielu, mis sõlmitud kohaliku vormi järele, on maksev igal pool. Kuid riikidele, kes ainult

usulist abielu tunnistavad, jääb õigus sarnaseis abielusid oma kodumaal mitte tunnistada. Loetakse maksvaks abielu, mis on sõlmitud konsulaar- ehk diplomaatiliste esitajate juures. Sarnane abielu kannab diplomaatilise abielu nime. Konventsioon on kinnine ja tema määrused maksavad ainult sel korral, kui üks abiellujaist vähemalt nende riikide kodanik on, kes lepingu alla kirjutanud.

Meie seadusandlus, vastandina seni maksvale usulise abielu sõlmimisviisile, on üle läinud kodanlisele registreerimisele ja tunnistab ka diplomaatilisi abielusi, mida endine Vene mitte ei teinud. Meie kodanikud võivad väljamaal abielu sõlmida mitte ainult kodalikkude võimude ees, vaid ka diplomaatiliste ja konsulaaresitajate juures, kus see konsulaar-esitaja asukoha seaduse järele lubatud on. Nii määrab meie konsulaar-leping Läti ja Leeduga (art. 15): "Konsulil on õigus määrata, nagu seda lepingute gija volitaja riigi riigi seadused seks õigustavad, selle poole alamate abiellumist kinnitada, kokkukõlas maksvate seadustega. See määrus ei käi nende abiellumiste kohta, kus üks pool on konsulimasuriigi alam. Konsul on kohustatud teatama kohalikele võimudele neist abiellumisist, mis ta eesoleva määruse põhjal on kinnitanud".

2. A b i k a a s a d e i s i k l i k u d j a v a r a n - d u s l i s e d õ i g u s e d .

ISIKLIK VAHEKORD. Üksikuid seadusandlusi on abikaasade vahetõhast isiklikult kui ka varanduslikult lahendatud väga mitmet moodi. Vähem lahkuminekuid on isiklikkes vahetõhast üksikute seadusandluste järele ja peakõsimus on, kas need küsimused lahendatakse abikaasade elu-koha ehk kodumaa seaduse järele. Nii tuleb arvata, et meie seaduse järele, mis üldse asub domitsiil printsiipi põhimõttel, ka abielu poolt vahetõhast korrad reguleeritakse igakord nende seadustega, mis maksavad nende elu-kohas. Sama määrus maksab ka Inglismaal. Teiselt poolt painutavad aga Itaalia ja Prantsuse seadusandlused isikliku vahetõhast natsionaalsea-

seaduse alla. Haagi sellekohane konventsioon 1922 aastast määrab, et abikaasade õigused ja kohused nende isiklikkes vahetuses on reguleeritud nende kodumaa seaduse järel, kuid nende õiguste ja kohustuste maksmapanemiseks võib tarvitada ainult neid abinõusid, mis on lubatud samal ajal ka selle maa seadiste poolt, kus sünnib maksmapanek (art. 1).

VARANDUSLISED VAHEKORRAD. Palju keerulisem on varandusliste vahetusega lugu ja isegi kuulus võitlus Dumoulin'i ja D'Argentré vahel leidis oma väljendust õpetuses, kas peavad varanduslised vahetused korraldatud saama abikaasade kodumaa ehk jälle ka nende asukoha seaduse järel, kus juures Dumoulin mõõduandvaks pidas poolt tahtmist.

Üksikud seadusandlused lähevad lahku neil kordil, kui ei ole sõlmitud abielu lepingut, ühelt poolt, ja abielu lepingute kestvuse enese kohta teiselt poolt. Nii määrab Prantsuse seadusandlus, et varanduslised vahetused alluvad abielu lepingule, kui sarnane sõlmitud, ning seda lepingut ei või pärastpoole enam muuta, kui tema on sündinud sarnase seaduse juures, mis abielulepingu muutmist keelab. Kui aga abielulepingut sõlmitud ei ole, siis loetakse abikaasade varanduslised vahetused alluvateks abielu asukohale (domicil matrimonial), see abikaasade elukohale abielu sõlmimise ajal. Saksa seadusandlus asub aga teisel seisukohal, nimelt, et kui on leping, siis on tema muidugi otsustandja ja seda esialgset abielulepingut võib pärastpoole ka muuta. Kui aga abielulepingut ei ole varanduse suhtes, siis on mõõduandev kodumaa seadus.

Sarnaste vasturaakimiste tõttu üksikute natsionaalsete seaduste juures oli väga raske leida ühiseid ja rahuldavaid õhimõtteid abikaasade varandusliste suhete korraldamiseks. Haagi konventsiooni otsused ja 1905 aasta konventsiooni määrused kannavad sellepärast ka sega laadi. Haagi konventsioon näeb samuti ette kaks juhtumist: a) kui leping on ning b) kui lepingut ei ole. Üldine määrus kindlustatakse art. 2: L e p i n g u p u u d u s e l efekt abikaasade varanduste kohta, niihästi kinnisvara kui ka vallasvara suhtes, on korraldatud mehe kodumaa seadusega

abielu sõlmimise ajal. Abikaasade kodanondsuse muutmine ehk ühe nendest muutmine ei avalda mingisugust mõju nende varanduse õiguskorra peale". Kui on aga leping, siis harutatakse lepingu sisu ja mõju mehe kodumaa seaduse järel abielu sõlmimise ajal. Kui aga juba algusest lepingut ei olnud, siis otsustab abikaasade kodumaa seadus, kas nemad abielu kestel abielulepingut varanduse suhtes luua võivad ehk mitte.

Seal juures ei avalda muutused abikaasade varanduslikes vahetustes mingit mõju kolmandate isikute kahjuks. Abielulepingu vorm võib olla fakultatiivne, kas kodumaa ehk abielu sõlmimise koha järel. Inglismaa asub ka siin, nagu muidu, seisukohale, et abielu suhtes on poolte tahtmine mõõduandev ehk elukoha seadus, kuna kinnisvarad käivad nende asukoha seaduse alla.

Adopteerimine ja legitimeerimine alluvad isa ehk adopteerija isiklikele seadustele. Ent üksikuid juhtumisi võib ka adopteeritava seaduse enese maksmapanemist nõuda, nagu määrab Saksa tsiviilseaduse sissejuhatuse § 22, kus muu seas öeldakse, et kui isa ehk adopteerija on välisriigi alam ja laps on Saksa riigi alam, siis adopteerimine ehk legitimeerimine ei ole maksvad, kui puudub Saksa seaduse järel nõuetav laps ehk kolmas isik, kes lapsele perekonna õiguslikeks vahetuseks nõusolekut avaldab.

3. H o o l e k a n n e .

Hoolekandele on pühitsetud Haagi erikonventsioon 1902 aastast, Haagi konventsioon määrab, et alaealiste hoolekanne sünnib hoolealuse kodumaa seaduse järel. Kuid diplomaatilistele konsulaar-esitajatele jäetakse suur vabadus korraldada hoolekannet ka siis, kui seda kodumaa seaduste järel ette nähtud ei ole, kuna teiselt poolt ka asuriik on õigustatud teatud juhtumistel hoolekannet nõudma.

Meie seaduse järel kuuluvad kõik hoolekande asjad selle seaduse alla, mis selle koha piirkonnas tegutseb, millele allub hoolekande all

seisja. See määrus käib ühelajal niihasti alaealiste kui ka täiskasvanute kohta.

Täiskasvanute teguvõime vähendamine ehk hoolekande alla andmine on korraldatud Haagi 1905 aastal sõlmitud konventsiooniga, mille järele hoolekande alla seadmine sünnib selle kodumaa seaduse järele, keda hoolekande alla pannakse. Kuid sellel riigil, kus hoolekande alla pandav isik asub, on õigus selle riigi esitajalt nõuda, et hoolekanne sisse seataks, ja kui see ei ole mitte 6 kuu jooksul sisse seatud, siis määrab asukoha riik ise hoolekande sarnasel korral, mis hoolekanne vastama niihasti selle riigi seadustele, kus hoolekanne sisse on seatud, kui hoolekantava kodumaa (natsionaal) seadustele. Hoolekantava varanduse ja isiku üle hoolekandmise vorm käib hoolekandee alla panemise koha järele.

4. L a h u t u s.

VORM. Abielu lahutuse juures tekivad mitmesugused konfliktid. Abielu lahutuse juures tuleb samuti vahet teha abielu lahutuse materjaalse seaduse ja vormilise külje juures. Need mõlemad küsimused on reguleeritud ka Haagi konventsioonis 1902 aastal. Mis puutub vormi sisse siis maksab üldiselt määrus, et abielu lahutama on õigustatud: a) abielupoolte kodumaa seadused; b) selle koha seadused, kus abielupoolte elukoht on. Kui natsionaalne seadus nõuab, et mõõduandev oleks ainult natsionaalne seadus, siis ei ole mitte tema elukoha seadus mõõduandev, ja lahutamist ei või mitte toime panna.

Siiski maksab sarnaste abielude kohta, mis kodumaa seaduste järele mitte tunnistatud ei ole, ka elukoha lahutamise jurisdiktsioon, olgugi, et kodumaa seadus seda ei tunne. Abielude lahutamise sünnib, samuti nagu lahutamise, kas kiriklises ehk kodanlikul teel, registreerimise asutuses. Riigid, kes ainult kiriklikku lahutamist tunnevad, ei ole mitte sunnitud tunnistada väljaspool toimetud lahutamist tsiviil vormis.

Sarnane oli näit., endine Venemaa, ja on seda praegu Austrias ja Hispaania.

SISU. Abielu lahutamise sisulise külje juures on võimalikud kahte liiki kokkupõrked ehk konfliktid, ja nimelt n.n. a) ürgkonfliktid, s.o., kas abielu üldse lahutatav on ja b) teise järgu konfliktid, nimelt põhjuste kohta, mille järele abielu lahutada võib. Haagi konventsioon määrab ürgkonfliktikohta, et mõõduandvad on kumulatiivselt niihasti kodumaa kui ka lahutamiskoha seadus: "Abielupooled võivad lahutamispalve ainult siis sisse anda, kui seda lubab nende kodumaa seadus ja selle koha seadus, kus nad abielu lahutamise palve sisse annavad. Seesama käib ka oralduse kohta".

Mis puutub teise järgu konfliktisse, siis nõutakse, et vähemalt üks põhjus, niihasti natsionaalselt kui ka lahutamise koha seadusest peab olema, et lahutust teostada, olgugi et need põhjused võivad mitmekesised olla. Näit., on lahutamist ka siis toime panna, kui ühe riigi seaduste poolt lubatakse teatud abielu lahutamist poolt nõusolekul ja teise riigi seaduse järele koha, võiks lahutamise põhjuseks olla mitte nõusolek, vaid paha ümberkaimine. Kui aga lahutamise koha seadus selgesti nõuab ainult kodumaa seaduse tarvitusele võtmist, siis tuleb ka ainult kodumaa seadus tarvitusele võtta.

Mis puutub meie seadusesse lahutamise alal, siis puudub ühine põhimõte, Oma kodanikkude kohta maksab Haagi konventsiooni põhimõte: "Valjamaal toimetatud Eesti kodanikkude abielu maksvusetaks tunnistamine ja lahutamise, kui see koha pool maksava seadusliku korra järele toimetatud on, loetakse Eestis maksvaks, kui seesülgne maksvusetaks tunnistamine või lahutamine sündis ühel neist põhjustest, mis on ette nähtud kaesolevas seaduses abielu maksvusetaks tunnistamise või lahutamise kohta" (Abielu seadus § 34). Sootuks iseäraline määrus aga väljamaalaste kohta, kes täiesti elukoha seaduse alla painutatud on, ja nimelt määrab art.

art. 35, et „Eestis elavate väljamaalaste abielud võidakse Eesti kohtudes lahutada käesolevas seaduses ette nähtud reegli järelle ürgkonflikti jaoks ja on loobunud kumulatiiv põhimõttest, jättes arvesse võtmata abielupoolte kodumaa seadust, mis Haagi konventsiooni tingimata alusnõudeks üles seab. On karta, et meie sarnane konfliktnorm rahvusvaheliselt sekeldust tuua võiks, isearanis, et meie lahutamissoadus on üks kõige liberaalsemaid, lubades lahutamist lihtsalt poolte nõusoleku järelle.

VIII. PÄRANDUS ÕIGUS.

Pärandusõiguse harutamise võib sündida kas arvesse võttes asjaseadust ehk jälle isiku õigusi, nagu seda juba märkis Bartolus. Sellekohaselt võivad olla ka mitmekesised seadused, mis tarvitatakse pärandusõiguse lahendamiseks, isearanis, kui pärandamine on sündinud ilma testamendita. Nii on siis mõeldav, et pärandusõiguse korraldajaks on: a) asjade asukoha seadus; b) pärandaja-asukoha seadus; c) pärandaja kodumaa seadus. Peale selle võib vahet teha kinnisvara ja vallasvara pärandaja isiklikkuse seadusele, reegli järelle mobilia ossibus inherent.

Praegusaja teadus asub päranduse ühtluse alusel ja peab tarvilikuks, et kogu varandus alluks ühele universaalsele seadusele. Savigny arvamise järelle peab kogu pärandus, nii kinnis- kui ka vallasvara, alluma ühele seadusele, nimelt pärandusandja isiklikule seadusele, elukoha seadusele. Savigny õpetuse on ka Romaani kool omandanud, kuid nõuab, et pärandus sünniks pärandusandja kodumaa seaduse järelle: „Pärandamine seaduse kui ka testamendi järelle, niihästi pärimise järjekorra ja pärandusõiguste ulatavuse, kui ka surmajuhtumiseks tehtud määruste sisemise mõju kohta alluvad pärandusandja isiku kodumaa seadusele, ükskõik, missugune nende asjade loomus ei oleks ja kus need sajad ka ei oleks” (Itaalia Ts. sead. § 8). Montevideo leping asub aga varanduse asukoha seaduse põhimõttel.

Haagi konverentsil katsuti rahvusvaheliselt kokkuleppele jõuda ka

konfliktnorme kohta rahvusvahelises päranduse õiguses. Ent see küsimus oli varajane ja, olgugi, et teatud kompromisskava konverentsiks ette pandi, ei ole sellekohast kodifikatsiooni veel olemas. Haagi projekt kavatses, et pärandamine, nii hästi pärandusnärajate kui ka pärandusele kutsumise korra ja pärandusosade ning kitsenduste asjus alluks kõik pärandusandja kodumaa seadusele. Needsamad määrused maksaksid ka testamendi sisu ja järelduste kohta. Ent siin juures oli terve rida reserve; muuseas avaliku korra suhtes, mille mõiste ligemal määratlemisel kokku ei lepitudgi. Samuti jäid lahendamata protsessnaal- ja hoidekord. Isikulik seaduse universaalne maksvus pärandamise suhtes on võrdlemisi uus ja sellepärast on ka arusaadav, et ta veel üldse vastuvõtmist leidnud ei ole.

Mis puutub meie seadusse, siis määrab Balti eraseaduse sissejuhatuse § 34: „Pärandusele kutsumine ja päranduse omamine harutatakse selle territooriumi seaduste järelle, kuhu pärandusandja kuulus oma viimase aja elukoha ja seisuse järelle. Kui temal mitu elukohta oli, siis võetakse arvesse see, milles ta viimasel ajal oli. Liivimaal eraldatakse sellest määrusest kinnisvarad, mis olgugi, et nad päranduse hulka kuuluvad, alluvad selle koha seadusele, kus nad asuvad (lex rei sitae). Samuti ka kinnisvarad, mis keiserriigi sisekubermangudes, käivad keiserriigi seaduse alla, ka sel juhul, kui nad osa varandusest sünnitavad, mis on jäänud pärast isikuid, kellele elukoht oli „Baltikubermangudes”. Siit näeme meie, et meil üldiselt päranduse universaalsuse põhimõtteid tunnustatakse. Ainult Lõuna-Eestis ja väljamaal olevate kinnisvarade suhtes maksab pärandamise suhtes lex rei sitae.

Meie konsulaar-konventsioonides Läti ja Leeduga on aga pärandusõigus asetatud kodumaa seadusele: „Pärandusõigus, samuti nagu ka kaudne vara jagamine reguleeritakse tema kodumaa seaduse järelle. Kõik nõudmised pärandusõiguste suhtes, nende varanduste jagamise kohta, otsustatakse selle maakoha või vastavate võimude poolt, kokkukõlas seal maksvate

seadustega" (Konsulaarleping Lätiga art.12,punkt 1).

Kis'puitub üldiste paranduste saatusse,siis sõlmitakse nende kohta rahvusvahelises elus erikokkulepped,kas eripärandulepingutena ehk võetakse konsulaarlepingutesse sellekohased määrused üles.

Meil maksvad selles asjas järgised süsteemid:

a) Vallasvara pärandus antakse välja konsulaaresitajatele.See määrus maksab meil Vene suhtes,ja tuleb arvata,kõigi nende rahvaste suhtes,kus meil ainult enamsoodustuse tingimised on (vaata Eesti-Vene rahulepingu art.11,lisa 1,punkt 5).Kinnisvarad käivad asukoha seaduse järele.

b) Riikidega,kellega meil konsulaar-lepingud on,,s.o.,Läti ja Leedu-ga,maksab natsionaal printsiip ja universaalpäranduse printsiip nii-hästi vallasvara kui ka kinnisvara kohta.

c) Riikide suhtes,kellega meil ühtegi kokkulepet päranduse asjus pole,maksab kummagimaa oma seadus.

d) Testamendi vormi kohta maksab määrus,et tema kuulub nende seaduste alla,kus testament tehakse,kuid Balti eraseaduse sissejuhatuse art. XXXVI järele võib testament tehtud olla ka selle koha seaduste järele,kuna ta taide saadetakse,See tähendab,peab arvama,et meie kodanikud võivad testamenti teha niihasti valjamaa kui ka kodumaa seaduste järele.

TERRITORIAALSELT PIDETUD

ÕIGUSED.

IX.ASJAÕIGUS.

KINNISVARAD.Balti eraõiguse sissejuhatuse art.33 määrab:„Õigused kinnisasjade peale ja samuti sarnaste asjade valdamine alluvad selle territooriumi seadustele,kus kinnisvaras asuvad;aga õigused vallasasjade peale ja nende valdamine selle territooriumi seadustele,milledel isik-lik -kohtulikult ellub omanik ehk valdaja."Esimene pool sellest määru-sest on reaalse statuudi selge väljendus.Tuleb üldiseks konfliktnormiks

tunnistada,et kinnisvarad käivad nende asu-koha seaduste alla (les situs),Nii määrab Code Civil'i art.3,II lõige: „Kinnisvarad,ka need,mida valdavad valjamaalased,alluvad Prantsuse seadustele".Sedasama määravad Austria ja Ita-lia Tsiviil kodeksid.Kui kusagil seadusandluses ka seda määrust sel-gesti ülevale ei ole,siis käib kohus ikkagi määruse järele,et kinnisvarad nende asukoha seadustele peavad alluma.

Sarnane kinnisvara asetamine tema asukoha seaduse alla on arusaadav, sest õigussuhted kinnisvara kohta on need,mis kõige sügavamalt kohalise õigusega seotud on,ja sellepärast on loomulik,et kinnisvarad igas suh-tes painutatakse kohaliku seaduse alla.Lõuna-Ane rika kodifikatsioon määrab veel üldsemalt,et kõik asjad käivad nende asukoha seaduse alla: „Kõik varandused,(s.o.,kinnis-ja vallasvara)nis laadi nemad ka oleks,nende omaduste,valdamise ehk nende absoluutse ehk relatiivse võõran-damatuse suhtes;kõikide asjaliste õigussuhate kohta,milleks nad kõlbu-likud on,tulevad otsustada ainult selle koha seaduste järele,kus nad asetud on"(art.26).Erandid peavad rahvusvaheliselt selgesti ettenähtud olema,ja võivad ainult päranduse juures ette tulla.Nii määravad meil konsulaar-konventsioonid Läti ja Leeduga 12 juulist 1921 aastast: Päranduse õigus,samuti nagu ka koduse varanduse jagamine,reguleeritak-se tema nää seaduste järele.Kõik nõudmised pärandusõiguse suhtes ning jagamise kohta otsustatakse selle nää kihtu või vastavate võimude poolt,kokkukõlas seal maksvate seadustega".Nii ei ole siis Läti ja Leeduga mingit erandit tehtud kinnisvarade jaoks,nende asukoha seadus-tes maksma panemiseks.

VALLASVARA. Raskem on küsimus vallasvara suhtes.Mõte,et nende asuk-koht ei ole mitte alaline,tõi järeldusena,et vallasvarad tuleb painuta-da selle seaduse alla,kus nende üle on.Selle fiktsiooni järele tuleks vallasvarad seal kohal arvata olevat,kus nende omanik elab(nobilia acquuntur personae).Sellekohaselt tuleb vallasvarade

kohta tarvitada nende omaniku ehk valdaja elukoha seadust. Uus Itaalia kodeks on ka selle põhinõtte amandanud, et vallasvarade saatus otsustatakse nende valdaja seaduses järele, kuid mõõduandvaks loeb tema lex patriae, aga mitte omaniku ehk valdaja elukoha seadust.

Määrus, et vallasvara allub tema omaniku ehk valdaja elukoha seadusele, maksab meil veel tänini. Kui selle juures valdajal mitu elukohta, siis tuleb eesõigus anda sellele seadusele, kus vallasvara ise asub, arvessevõttes, et reeglil lex rei sitae on subsidiaarne tähtsus. Samal seisukohal asub ka vana Prantsuse doktriin, endine Inglise ja Ameerika kohtuõigus ja endised Skandinaavia seadusandlused. Prantsuse Code Civil'i eelnõu 5-ni sisaldas isegi määruse: "Prantsuse vallasvara allub prantsuse seadustele, nagu tema isik". Kuid lõpuliiklul Code Civil'i redaktsioonil kadus see määrus ära ja Prantsuse teocria omas õpetuse, et vallasvarade juures tuleb vahet teha a) vallasvarade, kui kogu varamandus, universitaar ja b) vallasvara, kui üksik asjad, et singuli vahel. Vallasvarade ut singuli kohta, mis tähendas asju, kui niisuguseid, maksab samuti, nagu kinnisvarade kohta, lex rei sitae. Selle reegli alla käib ka iganemise õigus ja asjade omandamise ning eesõiguse juhtumised. Selle vastu vallasvara, kui universitas, varade üldsus, harilikult paranduse korral, käib valdaja ehk omaniku isikliku seaduse alla, mille all mõistetakse surnud elukoha seadust.

Euroopa kondinendil XIX aastasaja keskelt alates, lõi kõikuma vallasvarade kohta tarvitata traditsiooniline valdaja õiguse printsiip. Arutades valdaja seaduse mõju asjaõiguslisest seisukohast, leiti, et reeglil on alglooline puudus. Esimene raskus tekkis kvalifikatsioonist ehk mihustamisest, mis õieti oli vallasvara, niisugust seadust selles aluseks võtta, sest nagu teada puudub üldine vallasvara mõiste. Teiseks raskus punktiks oli selgitus, kes on õigustatud vallasvaraga

valdamiseks, ses sagedasti ongi viimases küsimuses terve kompliksi probleem, ja selleparast on arusaamatu, kuidas võib õiguslist küsimust tundmata isiku õiguse järele vastata. Mobiles personan sequitur reeglil on nõte paranduse asjus, painutades vallasvara seadust parandaja isikliku õiguse alla (mobilia ossibus interent). Selle reegli laiendamine üksikute asjade peale tähendaks sisuliselt nõiaringi luua. Kõiki seda arvesse võttes, Wächterist alates tundis otsusele, et ka vallasvaran, niinagu kinnisvara, peaks alluma tema asukohale, millega kogu asjaõiguse kohta peab maksma lex rei sitae.

Suurelt osalt läksid ka seadusandlused selle reegli peale üle. Inglise maal, kus muidu domicile printsiip maksab, hakati ikka enam tarvitama põhimõtet, et asja õigus tuleb asja asukoha järele harutada, olgugi, et paralleelselt sellega maksab Inglismaa kohtupraktises veel endine printsiip: Vallasvara käib omaniku seaduse järele. Sama maksab ka Ameerika kohta. Mis puutub endisesse Vene õigusesse, siis oli seal valitsemas täieline segadus, seda enam, et Vene konfliktnormid ei olnud mitte ühtlased, Vene üldseaduse ja Soome, Poola ehk Balti eraseaduste kokkupõrkel ning Vene üldseaduste ja välisseaduste kokkupõrkel; prof. Nöldö, kes seda küsimust üksikasjaliselt harutab, katsub siiski üldreegli üles seada, et Vene üldseaduses maksis kõikide asjade kohta nende asukoha õiguse seel, lex rei sitae. Meil on, nagu näeme, maksmas vanem konfliktnorm, mida kohtupraktika küll pehmendab.

IGANEMINE. Briti tähelepanu nõuavad iganemise ja segunemise küsimused. Iganemise tähtajad ei ole igalpool mitte ühesugused. Prantsusmaal on see 3 aastat, Itaalias 2, Venemaal 30 aastat; meil on vallasvara kohta aasta ja kinnisvara kohta 10 aastat. Saksamaal on harilik iganemise aeg 30 aastat, kuid erijuhtumistel 2 ehk 4 aastat. Selleparast võib küsimus turgata, mis moodi siis talitada, kui asi naalt kus iganemise aeg pikem oli, teisele maale üle viiakse, kus iganemise aeg lühem sellest ajast,

mis, peale teda tegelikult teisel maal vallatud oli. Näit., kui asja valdaja, Prantsusmaalt 25 kuu pärast üle Itaaliasse sõidab, kas sarnasel korral Itaalias seadus maksab ja asi valdaja omanduseks tunnistatakse, ehk peab siin veel endiselt Prantsusmaa iganemise aega silmaspidama? Valitseb reegel, et sarnasel korral valdamise õigus uue seaduse juure käib, kus tegelikult asi on.

X. KOHUSTUSÕIGUS.

1. Mõiste.

Kohustusõigusel tuleb võrdlemisi vähen, kui kõigil teistel õigustel, tegemist teha konkreetsete seadusandlustega, sest poolte omavaheline kokkulepe määrab sõlmitud õigussuhte tingimused. Õigussuhte kokkuleppe teel võib tekkida, muutuda ja häbuda, ilma et tal seadusega kokkupuutuda tuleks. Sarnasel juhtumisel on seaduse ülesandeks ainult maksmata panna üldine blankeetne määrus, et kohustusi peab täitma, pacta sunt serventa. Ent seda laiem vali on teoreetilistele konstruktsioonidele kohustusõiguste konfliktide alal, kus juures üksikud õpetused risti lahku lähevad. See on ka arusaadav mainit kohustusõiguse loomu juures.

Kuid kohustus võib mitmel viisil, ka positiivse seadusandlusega kokku puutuda. Väga võimalik, et pooled üksikasjaliselt oma toimingute tingimisi väljatöötama ei hakka, vaid selle asemel refereeruvad mõne üldtuntud määrustiku peale (nagu see sünnib, merekaubanduse haverii suhtes-York-Antverpeni reeglina, meremerekaubanduse suhtes-Hamburi meremerekaubanduse reeglina, veolepinguis-üldiselt tarvitusele võetud rentilepingute vormega, nagu seda on puuveos n.n. S c a n f i a, s.o., leping Skandinaaviast, Soome veetavate puulaadungite kohta maksev, sõlepingutega, viljalepingutega jne). Samuti võivad pooled oma tingimuste üksikasju korraldada lasta mõne üksiku seadusandluse järele.

Sellepärast kõneldakse Duroulinist saadik t a h t o a u t o n o o m i a s t lepingute juures (autonomie de la volonté). Tahteautonoomia

reegel tähendab reegelt, mille järele vabatahtlised juriidilised kohustusaktid, ja nimelt lepingud, on juhitud nende sisu ja mõju poolest selle seadusega, mis oli lepingute tegijail silmas. Siinjuures on poolte tahteautonoomia vaba ja suverääne; pooled ise on oma seadusandjad. Tahteautonoomia reegel on XIX aastast saadik omale täielise eluõiguse kätte võitnud. Prantsuse Code Civil'i art. 1134, Vene Tsiviilseaduste art. 1530, Balti eraseaduse art. 3105 ja teised näevad ette, et lepinguisse võib kõiki üles võtta, mis aga seadusele vastu ei käi. Tahteautonoomia õpetus on Haagi konverentsil kui juhtiv põhinõte vastu võetud. Meie Balti eraseaduse sissejuhatuse § 35 ütleb: „Nõuete suhtes, mis lepinguist tekivad, peab kõige pealt kõige pealt arvesse võtma, kas poolte vahel mitte kokkuleppet selleks ei olnud, missuguste seaduste järele nende vastastikku suhteid harutama peab. Sarnane kokkulepe hoiab alal oma jõu, niipalju, kui ta vastu ei käi käskivatele ehk keelavatele seadustele. Kui aga kokkuleppet ei ole olnud, siis peab eeldama, et pooled on end selle kohturingkonna seadustele painutanud, kus toimingust tekkinud kohustus peab täide viidud saama“. Nendesamade seaduste järele määrab ka tema toimingute maksvuse küsimuse tema sisu enese ja järelduste kohta.

Nii on siis ka meie Balti eraseaduses vastu võetud täiesti poolte tahteautonoomia teooria. Kuid pooled võivad üksikasju seadustes ära unustada, teiselt poolt võib üksikul seadusandlusil ka huvi olla teatud kohustuste ja lepingusuhete kohta, ning nii täheldatakse küsimus, missugune seadus peab kohustuse vahetkordi reguleerima normaal korral. Olgugi, et tahteautonoomia väga palju kaasa aitab konfliktide lahendamiseks kohustusõiguse alal, kuid sarnased konfliktid on rahvusvaheliselt siiski võimalikud ja nende lahendamiseks peab olema tee. Lahendamise viiside kohta on olemas mitu õpetust. Üks osa nendest katsub eeldada, milline oleks võinud olla poolte tahtmine ja sellepärast loob tema terve hulga praesumptsiione, millistele olla tahtnud alluda pooled. Sarnaseid praesumptsiione näeme meie Balti eraseaduse sissejuhatuses. Teine liik

teooriaid katsub leida selle seaduse, mis oma loomu poolest oleks lepingseaduseks. Iseenesest võiks sarnaseks seaduseks olla kas lepingu sõlmimise koha seadus, lepingu täitmis koha seadus, võlgniku isiklik seadus, -kas tema elukoha ehk kodumaa seadus, -ja lõpuks võlaandja isiklik seadus -kas tema elukoha ehk kodumaa seadus. Kõige lihtsamad ja kõige enam põhjendatud on kohustuste suhtes seadused, mis ühendatud lepingu kohaga. Iga lepingu juures tuleb tähele panna seadust, mis reguleerib lepingu vormi ja seadust, lepingu sisu.

2. Lepingute vorm.

Kõik õpetused ja seadusandlused on ühel nõul, et lepingute ja aktide vorm võib vastata selle koha seadusele, kus nimetatud leping ehk akt tehtud. Selles mõttes kõneldakse, et reegel "locus regit actum" on universaalselt vastu võetud konfliktnorm.

Sarnane üldine tendents on arusaadav, et võimata on väljamaal tehtud aktidelt nõuda, et nad vastaksid selle koha seaduse vormele, kus asi sisuliselt pärast kohtus harutusele tuleb. Esiteks puuduvad väljamaal võimud, mis sisekohtuseaduses ette nähtud, ja teiseks ka oma riigi konsulaar- ja diplomaatilisi esitajaid ei ole igalpool. Kainitud üldine reegel vormi kohta, maksab ka meil, olgugi fakultatiivsel kujul. Tsiviilkohtupidamise Seaduse art. 464 m. arab, et aktid võivad oma vormi poolest maksvaks tunnistatud saada, kui nad ka sõlmitud lahkuminevalt kohtupidamise vormest, kuid selle maa seaduste järele, kus leping tehtud. Meie Balti eraseaduse sissejuhatuse § XXXIV m. arab: Toimingute (lepingute, aga ka surmaeelsete määruste) vormi kohta, võib tarvitada seadusi, mis maksavad kas selles kohturingkonnas, kus toiming teide viidud peab saama, samuti ka selles kohas, kus toiming tehtud.

Kuna Seanti seletuse järele (nr. 1903/10) lepingu vormi küsimus, samuti ka sisu küsimus ei ole mitte protsessuaalne, vaid materiaalne norm, siis tuleb eesõigus anda Balti eraseaduse sissejuhatuse normile Tsiviil

Kohtupidamise Seaduse ees. Nii siis on meil maksvad mitte ainult lepingu sõlmimis-koha vormid, vaid ka täitmis-koha vormid.

Aktid, mis väljamaal tehtud ja avaldatud meie saatkonnas ehk konsulaadis, omavad meie maal notariaalaktide jõu, kuid ka need dokumendid, mis kohalises seaduses ette nähtud vorme järele tehtud, vajavad meie saatkonna ehk konsulaadi pealkirja, et dokumendi vorm vastab kohalistele nõuetele.

3. Lepingute sisu.

Üksikud õpetlased, nagu Story, Asser ja teised, asuvad seisukohal, et mitte ainult lepingu vormi ei tuleks sõlmimiskoha järele harutada, vaid ka lepingu sisu, põhjendades, et lepingu täitmiskoht võib väga mitmekesine olla, ja arvatavasti tahaksid pooled end painutada seaduste alla, mida nad tunnevad, s.o., lepingu sõlmimiskoha seaduse alla. Sellel seisukohal asub Austria seadus ja asub endine Vene seadus. On huvitav märkida, et Vene seadus ses suhtes mitu järku läbi elas. Seisuste Seaduse 833 põhjal alluvad Vene seadustele väljamaalased oma lepingute suhtes, niihästi sisu kui ka vormi poolest - mis tähendas, et vene seadusandja põhjenes lepingu harutamise juures lepingu täitmiskoha juures. Kuid Tsiviilkohtupidamise Seadus asus siin risti teisele seisukohale ja m. arab art. 707-s: Lepingud ja aktid, mis tehtud väljamaal, harutatakse selle riigi seaduste põhjal, kelle piires nemad tehtud on ja tunnistatakse maksvaks, kui ainult neis sisalduv toiming ei ole vastane ühiskondlisele korrale ning ei ole keelatud keiserriigi seadustega". Selle järele maksab selgel kujul "locus regit actum" ka lepingute sisu kohta. Kolmandama ajajärgu lõi Senat oma otsusega (nr. 89/95), seletades, et lepingute sisu tuleb harutada nende täitmiskoha järele. Kuid 1906 a. stal asus Senat teisele seisukohale, nimelt, et lepingu täitmise juures tuleb arvesse võtta kõigepealt lepingute sõlmijate tahtmist, -nii aetas siis Senat esimesele kohale tahteautonoomia teooria, -ja kui pooled ei ole mingit kokkuleppet

teinud lepingu seaduse kohta, siis loetakse präsuntsioonina maksvaks lepingute sõlmimiskoht, s. t. Tsiviil Kohtupidamise art. 707 omas täpses kujus. (Kan. Dep. Ots. nr. 57 - 1906 a.).

Palju rohkem alust on teisel õpetusel, mis määrab, et lepingute sisu peaks harutatama lepingute täitmiskoha järele. Esimesena vormuleerida seda Savigny ja selle õpetuse järele käib Saksa ja Inglise seadusandlus, olgugi, et Dicey selle vastu kõneleb, ning Lõuna-Ameerika kodifikatsioon. Selle järele otsustatakse lepingu sisu koa järele, kus leping peab täidetama. See tähendab, nimetud seadus määrab, mis võib lepingu aineks olla, mis on lepingu siht, missugused on tema kindlustusabinõud, missugune on tema täitmise kord ja tema mitte täitmise tagajärjed, missugused on nõudmise edasiandmise tingimused ja tagajärjed ehk kohustuse edasi- ja tagasiandmise tingimused, tagajärjed, missugused on kohustuse katkestamise teed. Selle määruse sisu on tingitud arvamisega, et kohustus on õigussuhtega lähed olulise osana selle maa õigusliste suhete süsteemi, kus teda täidetakse. Tema maksvuse vastu tunakse, et täitmiskoht ei ole ka selge ja et täitmiskohti võib mitu olla. Neid vastuvõtteid peab arvesse võtma. Selle õiguse pearaskus seisab selles, et tema paneb lepingu täitmise selle seaduse alla, missugust õiguskorda ta kõige rohkem puudutab.

Kui mitte otsekohe ei ole võimalik selgeks teha, et see ühe seaduse alla kuulub, siis on vähemalt võimalik selgeks teha, missuguse seaduse alla kuulub, siis on vähemalt võimalik selgeks teha, missuguse seaduse alla kuulub kohustuse pearaskus. Näituseks kui keegi Inglismaaltraamatuid tellib ja saadab postiga raha, siis on pearaskus raamatute saatmises. Ja nii tuleks asja ka Inglise seaduse kohalt harutada.

Meil maksab, nagu ülal toodud, tahteautonoomia täiendusena präsuntsioonina õige printsiip-lepingu täitmine tema sõlmimiskoha järele.

Peale nende kahe peaõpetuse on rida teooriaid, mis lepingu seadust asetavad Völgniku isikliku seaduse alla-siinjuures mõtlevad ühed tema kodumaa seadust (Zittelmann), teised, ja suurena põhjendusega, völgniku

asukoha seadust (Bar). Teoreetiliselt võib ettekujutada, et leping kohustust võib harutada ka völauskuja kodumaa ehk isegi elukoha seaduse järele. Ent tegelikult ei ole sarnased õpetused kuigi suurt poolehoidu leidnud, igatahes ei tunnusta Bar völauskuja elukoha seadust kuidagi vastuvõetavaks. Völgniku seadusel on see paha külge, et tema teeb lepingu harutariise kindlusetaks ja üksikuid juhusil, nagu Zittelmanni "kodumaa" seaduse põhinõtte juures, võib isegi väga imelikkudele järeldusile tulla, kuna Zittelmann laseb analüseerida iga õigussuhte, et leida tösist völgniku, kus juures kahekülgsed kohustused juures ta kumulatiivprintsipi toonitab, niihasti völgniku kui ka völauskuja, kohustusid analüseerides. Võib juhtuda, et müüja näit., kohustatud on asja üle andma, kuna ostja pole mitto kohustatud maksma hinda.

Kokkuvõttes võib öelda, et kohustusõiguste juures kohustusite norm harutatakse üldreeglina kohustusite sõlmimiskoha järele. Kuid fakultatiivselt võib siin nõõduandev olla ka kohustuse täitmiskohat. Kohustusite sisu harutatakse üldreeglina selle seaduse juures, mida pooled on ette näinud; kui aga seda ei oles, siis lepingute täitmiskoha järele. Primaarused maksavad rahvusvahelise kaubanduse õigusliste asju kohta, eriti vekslid ja mereasjanduse ning kohustusite kohta väljaspool lepingut, kus kohustuse tekkimise koht omanud suurema mõõdu andvuse ja üldiselt maksab "lex loci actus".

XI. ERILISED KOHUSTUSED.

VEKSLI - JA TRANSPORTKOHUSTUSED. Kaubanduslised suhted on mitmesgi asjas elastilisemad, kui tsiviilõiguslised kohustused. Sellepärast maksab siin rohkem, kui tsiviilõiguses, ka sisu suhtes toimingute sõlmimiskoha seadus. Meie nägime seda vekslid kohta. Seesama maksab ka teataval määral naa ja meretransportkohustusis. Maa transport käsimused on lahendatud eriliste lepingutega raudteede kohta ((üldleping 1886 ja 1890 aastal

Bernis, meil erilepingud Venega 1920 ja Lätiga 1921 aastal). Laevade ja nende kaptenite õiguse suhtes on mõõduandev laeva lipu seadus, kuid laevatoimungud harutatakse kas aldiste tavade ehk enamasti poimingkoha seaduse järel. Kuid Dicey märgib õigusega, et nende harutamisel suurt osa mängib „lex fori”, sest kui kohus leida mõnesgi suhtes toimingu puutuvat Inglismaad, siis lugeda ta toimingut Inglisloiminguks ja painutavat selle. Inglise seaduse alla.

Meriõiguse lahkiminekud on väga halvad vabale liikumisele ja sel- lepärast hakati läinud aastasaja teisel poolel meriõigust, samuti ka veksliõigust, ühtlustama. Meriõiguse asjus peeti ära rida konverentse, kuna 1910 aasta Brüsseli konverentsi tööde tagajärjena sõlmiti kaks lepingut; üks abiandmise kohta merel ja teine - merel kokkupõrgete ära- hoidmiseks. 1922 aasta Brüsseli meriõiguse konverents töötas välja kolm lepingu eelnõu, nimelt: a) laevaomanikkude vastutuse ühtlustamiseks, b) merihüpotekide ja eelõiguste kohta ja c) konnassamentide ühtlusta- miseks. Need lepingud ootavad alles maksmapanemist.

MITTELEPINGULISED KOHUSTUSED. Kohustuste suhtes, mis tekivad väljas- pool lepingut, nimelt „ex delicto” ja „quasi ex contractu”, maksab nende tekkimiste kohta koha seadus, „lex loci actus”, kuna nende alusteks harilikult kohalik seadus.

EKSKEES. Rahvusvahelise eraõiguse alla uuemate õpetuste järel kuuluvad ka õpetus nüüdsasti isik- likult kui ka territoriaalselt pidetud õigusest, nimelt rahvusvahelist administratiiv-, finans ja kriminaalõigustest.

XII. RAHVUSVAHELINE PROTSESSÕIGUS.

1. Üldkõnimused.

KÕISTE. Protsess on iselooline õigussuhe, kus peale poolte ka suve- ränne võim ühe elemendina osa võtab. See õigussuhe võib komplitseerida rahvusvaheliste elemente läbi. Näituseks, on mõni pooltest valjamaalane,

nõue on tekkinud valjamaal asuvast kinnisvarast ehk seal sõlmitud kohus- tusest ehk selle täitmine peab sündima väljaspool. Sarnasel juhusel võib kohus väliskohtu abi vajada, ehk väliskohus vajab ise tema abi. Kuid mõlemil korral hoidub-iga kohus selle eest, et mitte ennast teise kohtu piirkonda sisse segada. Kohtude võimkond ja asjade alluvus, poolte õigused ja kohustused, protsessi tingimused ja kõik, eraldi tõenduste vorme ja hindamiste küsimused, keele küsimus ja akte vorm, kohtuotsuste tunnistamine ja täidesaatmine, vastastikkune juriidiline abiandmine ja kohtuliste ülesannete täitmine, eriti kohtuliste paberite ja kutsete kättetoimetamine - kõik need on küsimused, kus protsessõigusel rahvus- vaheliste normega kokku puutuda tuleb. Üldmäärus on, et iga k o h u s t a r v i t a b a i n u l t o n a m a a s e a d u s t. Kuid asjus valjamaalste osavõttel, ehk kui asi puutub kinnisvarasse, mis asub väljas- pool kohtuasutuse piirkonda, tarvitatakse vahel ka sellakohaseid võ- raid seadusi (Balti eraseaduse sissejuhatus § XXVII). Välisõigust tu- leb kohtuprotsessi jooksul tarvitada kas kohtu asjaajamise vorme, s.o. protsessõiguse alal, ehk ühenduses õigussuhete sisuga, s.o., materjaalse õigusega.

Kuna protsessõigus on suveräänse võimu äärmise avaldus ja protsessi normid ise kannavad absoluutset sanktsiooni laadi, siis loetakse kon- flikta protsessõiguse alal kõige raskemateks rahvusvahelise eraõiguse konfliktist. Nende kõrvaldamiseks on riigid omavahel sõlminud lepin- guid, näit., Prantsusmaa ja Belgia 1899 aastal ning teised. Ka Haagi rahvusvahelise õiguse kongressel töötati välja lepingu kavad üksikute tsiviil protsessõiguste konfliktnorme ühtlustamiseks, mille kohaselt 1896 aastal ja 1905 aastal 17 juulil allakirjutati kontinentaal riiko poolt. Nende rahvusvaheliste konfliktnorme üldine laad kannab õiguslise abiande, rahvusvahelise mandaadi ehk rahvusvahelise humanitaar akt- siooni laadi. Meil on Haagi konventsiooni normid retsipeeritud Läti

ja Loedu vahel 12 juulil 1921 aastal. Sõlmitud-lepinguga mõnede küsimuste kohta rahvusvahelise õiguse reguleerimiseks.

VALISSEADUS KOHTUS. Kohtus maksab üldnõusona kohtu riigi seadus-
"lex fori". Mitmel maal, selle hulgas ka Eestis, maksavad peale sisemaa
seaduste ka rahvusvahelise üldtunnustatud määrused. (Põhiseaduse art. 4).
Vana Vene protsessõigus ei tunnustanud iseenesest välisseadust kaua
aega ja alles XIX aastasajal, ühenduses erikusimustega, võttis vastu
määruse, et välisseadusel on teatud korral õiguse suhtes Venemaal ka
sunduslik mõju. Üldise määruse järel peab kohus seadust tundma ("jura
novit curia"), mille kohaselt meil ka kohus on sunnitud tundma välis-
riigi seadust. Kui tema seda mitte iseenesest ei tunne, siis on kohtul
õigus paluda välisministeeriumi astuda sellekohase välismaa valitsusega
läbikaamist, targanud välismaa seaduse tarvitamise kohta vajava arya-
mise saavutamiseks (Tsv. Kohtup. Sead. § 709).

Vene Senat, kes sunnitud oli konfliktõiguse arenemise otsustavat
sõna ütlena, seletas, et välisõiguse ekslik tarvitamine võib ka üheks
kadsatsiooni põhjuseks olla: "Seadused, mis väljamaa territooriumil maks-
vad, omavad nende sunduslike tarvitamise korral kohaliste seaduste laadi
ja sellega pärast allub nende seletamine Vene kohtute poolt üldistel alus-
tel Senati järelkatsumisele kassatsiooni korras" (35/96).

Sarnase väljamaa seaduse "ex officio" teadmine on kohustav ka meie
kohtutele. Kuna diplomaatilisel teel aotentilina välisseaduste seltsi-
mine väga raske aparaat, siis on teadlaste poolt ette pandud looma isegi
eralisi rahvusvahelisi büroosidsarnaste teatete väljaandmiseks, kuid
seni on need ettepanekud ainult kavatsuseks jäänud.

KOHTU VOIMKOND. Tsiviil protsessõigus määrab, et nõuded esutatakse
kohtus, mille ringkonnas on kostja alaline elukoht (§ 203); ent nõuded
kinnisvara suhtes esutatakse selle vara asukoha järel (§ 212). Välja-
maalaste asjad niihästi nende eneste kui ka nende ja meie alamate vahel,
alluvad meie kohtuasutustele üldiste seaduste järel, kui nad meie maal

elavad. Sama kord maksab ka kriminaalõiguses. § 282 Kriminaal Kohtupida-
mise Seaduses ütlob: "Väljamaalased kuritegude ja ülosastumuste eest,
mis nad meil teinud, alluvad üldiste alluvuse reeglite järel."

Brandina endisest protsessõigusest kuuluvad abielu asjad, abielu sõl-
mine ja lahutamine ning hooletand asjad kohtule kostja ehk hooletanduse
elukoha järel.

2. Väljamaalaste protsess- õigused.

Väljamaalaste protsessõiguses tuleb vahet teha tegu- ja õigusvõime
vahel. Tegu võime tähendab õigust isiklikult
kohtusse nõudjana ja kostjana ilmuda.
Õigusvõime tähendab õigust olla protsessis
poolteks, see tähendab, leida kohtukaitses võe-
ral territooriumil. Kõikide seadusandluste järel on välja-
maalastele tunnustatud protsessõigusvõime, kui nemad elavad kodumaal.
Vahel on need õigused kindlaks määratud kaubalepinguis (Eesti-Ungari
kauban. § 3) ehk tunnustatud vastastikkuse alusel.

Kaskusi sünnitab juriidiliste isikute protsessõigusvõime, kui nende
asukoht on väljamaal, kuid ka siin tunnustab uue aja praktika sarnasil-
juhul õigust kohtus kaitses otsida. Nii määrab Eesti ja parantsuse
kaubaleping, et mõlemad riigid vastastikku tunnustavad "kõik seltsid
ja teised kaubandus-tööstus-ning finantsühisused ja kinnitusseltsid, mis
takistamata esinemise peale teise lepinguosalise kohtus, ainult tingi-
musega, et selle juures viimase riigi seaduste järel käiakse" (art. 18).

Ei käi kohaliku kohtu alla isikud, kes kuuluvad välismaade saatkonda-
de juure. Nõudmiste asjus nende vastu võidakse pöörata ainult välismini-
steeriumi poole, kes kohustatud on nõudmiste rahuldamiseks peale käima.
Ei käi aga välisriigi kohtu alla mitte teine riik ega selle riigi poe-
ja teised eksteritoriaalsed isikud; eksteritoriaalsus ei laiene konsulite
peale.

Valjamaalastel on meie seaduse järel ka protsessitugevõime. Üldise Vene protsessuaalõiguse järel asutati valjamaalase protsessitugevõime tema natsionaalseaduse järel. Kuid meie kohtuis tuleb nõõduandvaks pidada Balti eraseaduse sissejuhatuse § XXVIII: "Õiguse ja teguvõime määrab õigustega, mis maksavad isiku elukohas selle seisuse jaoks, millesse tema kuulub". See tähendab, meil on teguvõime määrajaks maksov "lex domicilii", mitte "lex patriae",

3. P r o t s e s s i k ä i k.

KOHTUNÕUE. Nõue esitatakse üldiste protsessireeglite järel kostja elukohas (actor sequitur forum rei), kuid teatud kordil, nimelt, kui õigussuhte alluvus on lepingus täitmise koha järel ette nähtud (Tsiv. Kohtup. Sead. § 209), siis maksab "forum loci executionis". Aride kohta loetakse nende asukohaks juhatuse elukoht. Kinnisvara kohta maksab "forum rei sitae".

Brandid üldisest alluvuse määrusest on ette nähtud perekonna õigustes ja perekonna paranduse õiguses. Kui kostja elab väljamaal või tema elukoht teadmata, või kui ta vahi all on, siis alluvad abielulahutamise asjad meil Rahukogu I astme kohtule nõudja elukoha järel, mitte kostja elukoha järel. Samuti kuritegevuse asjad alluvad kuritegevuse kohal "forum delicti, commissi".

(Valjamaalastel on meie seaduste järel ka) Valjamaalaste nõuded käivad üldiste kodumaa nõudepalvete tingimuste alla, olgu niihästi protsessivormo, t. htaegade kui ka keele suhtes, kusjuures valjamaalane riigikeeles esitand palvokirjale ka omas keeles alla võib kirjutada, mis allkiri aga vanmutatud tõlgi poolt riigikoelde tõlgitud peab olema. Võeras keeles esitatud dokumentele tuleb tõlge juure liidada; kohus võib asjatahtsuse ja keele järele piirduda esitatud tõlkoga, kui vastane pool tõlketõendust ei nõua. Vastasel korral peab tõlge tõestud saama kas vanmutatud tõlgi ehk välisministeeriumis ehk ülikooli või keskkooli keelteõpetaja

poolt. Tõlgi kutsumine tunnistaja ülekuulamisel on kohtu kohused.

KUTSE KOHTUSSE. Kui kostja elab väljamaal, siis kutsutakse teda kohtusse välisministeeriumi kaudu; kui aga tema elukoht teadmata, siis kutsutakse läbi ajalehtis Tsiviil seaduses ettenähtud korras (Tsiv. Kohtup. Sead. § 293-295). Haagi protsess-konventsioon ja meie leping Lätiga näeb ette, et iga lepingosalise riigi vastavad võimud on õigustatud otsekoheselt läbi käima omavahel kutseto ja teiste kohtuliste paborite edasiandmises (§1). Nende võimude nimekiri, kes on õigustatud otsekohe läbikäimiseks sarnaseis asjus, teatakse iga lepinguosalise riigi poolt teisele. Valjamaal elavate kostjate kohtusse ilmumise aeg on poole pikem kui sisemaal elavate kohtusse ilmumise aeg.

VALJAMAALASE SEISUKOHT PROTSESSIS. Tsiviil Kohtupidamise Seadus § 571 määrab, et kostja võib, ilma asju kohta seletust andmata, esitada kõrvaldust, kui nõudja on valjamaalane, kes meie riigi teenistuses, ega kol meie maal kinnisvara ei ole, ning kui see ei esita kindlustust asjaajamise kulude ja nende kahjude katteks, mida võib kanda kostja. See paneb valjamaalase protsessõiguse seisukohalt väga raskesse seisukorda ja selle kõrvaldamiseks on riigid sõlminud omavahel lepingud. Haagi 1905 aasta protsess-konventsioon kaotab üldiselt ära sarnase kindlustuse nõude ehk "cautio judicatus solvi".

Kuna meil Haagi konventsioon ainult Läti ja Loedu suhtes maksab, siis peab oletama, et kõikide teiste valjamaalaste kohta nimetud kitsendus praegu veel maksab, välja arvatud, kui kohtuministeerium, välisministriiga kokkuleppel, nimekirja nende riike kohta kohtudele teatavaks teeb, kus sarnane kindlustuse nõudmine Eesti kodanikkude kohta siseseaduse järel ei maksa (näit., Austrias). Sarnast nimekirja neil senini aga veel kokku seatud ei ole. Valjamaalastel ei ole ka õigust ilma isikualise lepinguta kasutada n. n. vaesuse õigust, s. o., neid ei vabastada kohtu poolt tunnistatud vaesuse korral kohtukulude tasumisest (Tsiv. Kohtup. Sead. § 338).

Haagi protsess-konventsioon määrab ka, et väljamaalast-kostjat ei või tsiviil-ega kaubanduslisis asjus vangistada, niihästi sundusliku taidesaatmise kui ka kindlustamise abinõuna, teisiti, kui seda määratud on omanaalaste kohta. Sisuliselt ei ole sed määrusel meie kohta praktilist tähendust, kuna meie tsiviilasjades personaali vangistamise kinnitamise abinõu asend-allkiri mitte ärasõitmiseks-kõikide käest ühtlaselt, koda-kohdsuse peale vaatamata, võetakse.

TOENDUSED. Kusimis sellest, missugusi tõendusid kohtus ette tuua võib ja missugune on nende jõud, on üks tähtsamaist rahvusvahelise protsess-õiguse küsimusist. Siinjuures tuleb materjalne õigus protsessõigusest lahutada, eriti algküsimeses, kus tõenduste esitamise kohustus ("onus probandi") materiaalsesse õigusesse kuulub.

Tõenduste vorm. Üldiselt maksab määrus, et tõenduste ja igasuguste akte ja dokumente vorm tuleb otsustada nende tegemise koha seaduste järel ("locus regit actum"). Meie Balti eraseadus tunnistab aga õigeks alternatiivselt ka lepingu taidesaatmise vormi ühes selle sõlmimise vaevaga. Eriline tähendus on akte ilmutamisel konsulaatos, mis ilmutamine tuleb ühtlaseks lugeda notariaal aktega.

Tunnistajate tõendus. Tunnistajate tõenduste kohta maksab "locus regit actum" reegel (Tsiiv. Kohtup. Sead. § 499 kohaselt). Tunnistajate tunnistust võib lugeda tõenduseks ainult nende asju jaoks, milledele seaduse järel ei nõuta kirjalikku tõendust, - see on selle seaduse järel, mille kohta kaib tunnistus. Kuid "lex fori" määrab tunnistajate osavõtmise vormilised tingimused, nimelt: võime olla tunnistajaks, tunnistajate kõrvaldamise, vande ja tunnistajate tunnistuste sisemise tõestuse jõu kohta. Kaubaraamatud on tunnistuseks samade reeglite järel, nagu iga teine akt.

Sagedasti on vaja kohtulikku abi rahvusvahelises läbikäimises tunnistajate ülekuulamisel. Sarnane vastastikkune kohtuabi sünnib ainult vastastikkuse kokkuleppe põhjal, olgu selge kokkuleppe ehk vastastikkuse

viisakuse ("comitas gentium") järel. Viimane alus ei ole ka küllaldane. Näit., on meie kohtud mitmel korral täitnud Saksa ja Soome kohtude palveid tunnistajate ülekuulamise asjus, kuid need kohtud ei ole ise mitte täitnud meie kohtude sellekohaseid palveid tarvilise vastutulekuga.

Haagi konventsioon 1905 aastast teeb temast osavõtnud riikide sarnaste kohtuliste ülesannete (commissions rogatoires) täitmist sunduslikuks (art. 8-16). Palve kohtulikkude ülesannete kohta antakse harilikult diplomaatilisel teel edasi. Kuid meie lepingu järel Latiga ja Leeduga 12 juulist 1921 sarnaste ülesannete teostamiseks on vastavad võimud õigustatud otsekoheseks läbikäimiseks. Ülesannete täitmisest võib loobuda ainult sarnasel korral, kui 1) dokumendi alupärassus ei ole kindel; 2) ülesannete täitmine ei kuulu mitte taitvas riigis kohtuvõimude alla; 3) kui taitja riik ülesannete täitmist oma ülemvõimule hädaohtlikuks peab. Kulud kannab riik, kes täitmist palub.

4.0 tsuste täitmine.

Protsessi ülesanne on otsustada õiguse küsimust. Kuid see otsus ei jää surnud tahaks, vaid ta peab täidetud saama, milleks kohtunik oma otsusele, maa suveräänse võimu nimel, taide võtmi annab. Siin ei ole kohtunik mitte enam ainult otsustaja vaid juba osa taitjast või ust. Otsust võib isegi "manu militari" taide saata. Siin avaldub kohtuotsuses territoriaalne laad. Ükski riik ei luba, et tema pinnal teine riigi kohtuotsusi iseenesest saaks taide viidud, kuna kohtuotsusel on "lex specialis" laad.

Arvesse võttes, et õigus tsiviliseeritud rahvaste juures enam-vähem ühtlane ja et rahvusvaheline läbikäimine väga palju raskendatud saaks, kui otsustatud asju lõpuks võim ei oleks on tingimata tarviliseks saanud väliskohu otsust läbilükkum tunnistada ja teatavail kordil isegi täita oma territoriumil. Tsiiv. Kohtup. Sead. näeb ka välisriike kohtuotsuste täitmist ette, kuid selleks nõutakse riikide vahel erilist kokkulepet ja otsus ise vajab siseriigi kohtu poolt iseralist täitmisluba, määrust,

n.n. exequaturi. Exequatur on kohtuotsus, mille läbi riigi võim varustab välisriigi kohtuotsust täidesaatva korraldusega, s.d., annab sellele otsusele oma territoriumil seaduse ja kohtuliste võimude kaasabi. "Välisriike kohtuasutuste otsused täidetakse reeglite alustel, mis selles asjas seotud vastastikkunde traktaate ja lepingutega" (Tsiv. Kohtup. Sead. §1273). Sellekohaste välisriike otsuste täidesaamiseks on oluliselt vaja eelkäiv sellekohane kokkulepe olgu vastastikkuda asutused, välisriike kohtuotsuste palvetlavihaadates, ei lähe tüli sisu harutamisele, mis lahendamaks loetakse välisriike kohtuotsuste poolt, vaid ainult määravad kas vastav otsus ei sisalda eneses sarnaseid korraldusi, mis avalikule korrale vastu on ehk mitte lubatavad kohaliste seaduste poolt. Välisriike kohtuotsusi, mis kinnisvarasse puutuvad, ei loeta mingil tingimusel maksvaks.

Üheväärilised välisriike kohtuasutuste otsustega on ka välisriike vahekohtude otsused, kui need kohtuotsused on tehtud kohaliste seaduste ja kommete järele, mida peab tõendama konsul ehk muu meie esitus. Vahekohtuil on isearaline suur tähendus kaubanduslisis asjus. Välisriike kohtuotsuste jaoks, mis puutuvad isiklikku seisule (lapsestamine, ligitaimeerimine, abiellumine, lahutamine jne.) ei vajata kohaliste kohtude poolt enam exequaturi. Välisriigi esitus vajab exequaturi ka „exceptio litis pendente“ ja „exceptio rei judicatae“ jaoks.

Meil puuduvad igasugused kokkulepped välisriikega kohtuotsuse täitmise suhtes. Ses mõttes ligineme meie Daanile ja Hollandile, kes üldse välisriikide kohtuotsuste täitmist ei tunne. Prantsuse ja Portugaalia kohtud omavad õiguse lahendatud korras väljamaal otsustatud asja läbi vaadata. Selle vastu Saksamaa, Austria, Belgia, Hispaania ja Rumeenia täidavad välisriike kohtuotsusi vastastikkusel alusel.

Teine juriste päev avaldas soovi, et ka Eesti välisriike otsuste täitmiseks vastavate välisriikega vastastikkusel alusel lepinguid sõlmiks.

5. Kriminaal kohtuprotsess.

Kriminaalprotsess on veel suuremal määral, kui tsiviilprotsess, eriline suveräänse riigivõimu avaldus ja sellapärast on tema määrused välisõigustes välisriigi suhtes enam absoluutsed. Iga kuritegevus, peale seaduse otsekohe ettenähtud juhtumiste, harutatakse selles kohas, kus ta toime pandud, ning otsustatakse selle kohtu poolt, kellele see koht alub (Krim. Kohtup. Sead. § 208). Väljamaalased, kes siin elavad ehk ajutiselt viibivad, kuuluvad kohaliste nuhtlusseaduste alla samadel alustel kui oma kodanikud. Arvesse võttes, et kodanikud oma riigi ja teiste kodanikude vastu võivad kuritegusid toime saata mitte ainult kodumaal, vaid ka väljamaal, millede nuhtlemine mitte ei ole tema elukoha riigi huvios, on meie nuhtlusseadused asunud seisukohale, et ka kuritegude eest väljamaal niihästi oma kodanikud kui teatud juhtumistel väljamaalased võivad olla vastutavad sisekohtude ees. Sellekohaste (juhtumistel väljamaalased võivad olla vastutatad sisekohtude ees) reeglid leiduvad niihästi vanas nuhtlusseaduses (§170-175), kui ka meie uues kriminaalseadustiku kavas (§ 4-10): Välisriigi kohtuotsust kriminaal asjus ei saadeta iialgi täide, nagu seda võib sündida tsiviilkohtu otsusega, ja kohus harutab kriminaalkuritegusid harilikult ainult oma seaduste järele. Tõenduste asjus käib ka kriminaalprotsess tsiviilprotsessi poolt ülesseatud üldmääruste kohaselt.

Brimaarused maksavad rahvusvaheliselt kurjategijate väljaandmise ja kriminaal asjus kohtuliku abiandmise suhtes riikide vahel, kes sellekohased lepingud sõlmind. Meil on sarnased lepingud ainult Läti ja Leeduga. Väljaande alla käivad, vastastikkusel alusel isikud, kes väljaspool riiki aastase vangistusega või raskema karistusega nuheldava kuriteo korda saatnud, ehk katsunud seda toime panna, kas kordasaatjana või osalisona, ja kui see kuritegu ka selle riigi seadusandluse järele, kellele väljaandmise nõue ette pannakse, vähemalt aastase vangistusega karistatav. Nende asju kohta on ette nähtud vastastikkune tunnistajate ülekuulamine ja tõenduste edasisaatmine (leping 12 juulist 1921 aastast)